

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри світової
політики, дипломатії та
туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

Кваліфікаційна магістерська робота

на тему: «**Стратегічні пріоритети розвитку сільського зеленого
туризму в Харківській області в повоєнний час**»

Виконала: студентка 2 курсу, групи УТМз-61
Спеціальності 242 «Туризм і рекреація»
Моргуненко Олена Вячеславівна

(прізвище та ініціали)

Керівник: к.е.н., доц. Гапоненко Г.І.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: к.е.н., доц. Данько Н.І.

(прізвище та ініціали)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії

(підпис)

Покоłodна М.М.

(прізвище та ініціали)

Харків – 2024 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) другий
(магістерський)

Напрямок підготовки

Спеціальність 242 «Туризм і рекреація»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри
світової політики,
дипломатії та
туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

“ _____ ” _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ (ПРОЕКТ)

_____ Моргуненко Олена Вячеславівна _____

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Стратегічні пріоритети розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області в повоєнний час»

керівник роботи _____ Гапоненко Ганна Ігорівна, к.е.н., доц.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від 01.07.2024 р. № 4002 – 5/1582

2. Строк подання студентом роботи 25.11.2024 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

Дослідити соціально-економічний зміст та роль сільського зеленого туризму в туристичній галузі України; вивчити особливості розвитку сільського зеленого туризму в умовах суспільних та економічних трансформацій; розглянути науково-методичні підходи до дослідження

діяльності в сфері сільського зеленого туризму; провести аналіз забезпечення Харківщини агротуристичними ресурсами; еколого-економічну складову розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області; окреслити стратегічні напрями розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області в повоєнний період.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. Теоретико-методичні основи дослідження розвитку сільського зеленого туризму в Україні
2	Розділ 2. Дослідження стану розвитку сільського зеленого туризму на Харківщині
3	Розділ 3. Перспективи розвитку сільського зеленого туризму Харківщини в повоєнний період

5. Дата видачі завдання 3.09.2024 р.

Студент

підпис

О. В. Моргуненко

ініціали, прізвище

Керівник роботи

підпис

Г. І. Гапоненко

ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Моргуненко О. В. Стратегічні пріоритети розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області в повоєнний час.

Магістерська робота присвячена дослідженню теоретичних, методичних та практичних аспектів розвитку сільського зеленого туризму в Україні, зокрема на прикладі Харківської області. У роботі проведено аналіз забезпечення регіону агротуристичними ресурсами, досліджено еколого-економічну складову розвитку та сформульовано стратегічні напрями відновлення галузі в повоєнний період. Розроблено програму підтримки сільського зеленого туризму, спрямовану на розвиток туристичного потенціалу Харківщини через підтримку малих господарств, фермерських об'єктів і культурних ініціатив. Особливу увагу приділено впровадженню цифрових технологій, які трансформують модель виробництва агротуристичної продукції, стимулюють створення агротуристичних кластерів, розвиток електронної торгівлі та поширення інновацій у сільське господарство. Це сприятиме економічному розвитку сільських районів, підвищенню рівня життя місцевого населення та посиленню конкурентоспроможності регіону на національному і міжнародному туристичному ринку.

ANNOTATION

Morhunenko O. V. Strategic priorities for the development of rural green tourism in the Kharkiv region in the postwar period.

The master's thesis is devoted to the study of theoretical, methodological and practical aspects of the development of rural green tourism in Ukraine, in particular, on the example of the Kharkiv region. The work analyzes the provision of the region with agritourism resources, examines the ecological and economic component of development, and formulates strategic directions for the restoration of the industry in the postwar period. A program of support for rural green tourism aimed at developing the tourism potential of Kharkiv region through the support of small farms, farm facilities and cultural initiatives has been developed. Particular attention is paid to the introduction of digital technologies that transform the model of agritourism production, stimulate the creation of agritourism clusters, the development of e-commerce and the spread of innovations in agriculture. This will contribute to the economic development of rural areas, improve the living standards of the local population, and strengthen the region's competitiveness in the national and international tourism market.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1. РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	8
1.1. Соціально-економічний зміст та роль сільського зеленого туризму в туристичній галузі України.	8
1.2. Особливості розвитку сільського зеленого туризму в умовах суспільних та економічних трансформацій.	16
1.3. Науково-методичні підходи до дослідження діяльності в сфері сільського зеленого туризму	20
РОЗДІЛ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО	
2 ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ХАРКІВЩИНІ	25
2.1. Аналіз забезпечення Харківщини агротуристичними ресурсами	25
2.2. Еколого-економічна складова розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області	39
2.3. Проблеми розвитку сільського зеленого туризму на Харківщині в повоєнний час.....	46
РОЗДІЛ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО	
3. ТУРИЗМУ ХАРКІВЩИНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	57
3.1. Стратегічні напрями розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області в повоєнний період	57
3.2. Програма підтримки сільського зеленого туризму н Харківщині в повоєнний період.....	65
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79

ВСТУП

Актуальність теми. Тема "Перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області у післявоєнний період" є дуже актуальною через кілька причин. По-перше, зелений туризм стає все більш популярним у світі, оскільки люди все більше цінують екологію та здоровий спосіб життя. По-друге, Харківська область має великий потенціал для розвитку сільського зеленого туризму завдяки своїй багатій історії та культурному спадщині, яка приваблює багатьох туристів. По-третє, післявоєнний період є часом відновлення та розвитку, тому саме зараз є найкращий час для планування та реалізації проектів у галузі зеленого туризму. У світлі цих факторів, дослідження перспектив розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області у післявоєнний період є дуже важливим і актуальним завданням.

Ступінь вивченості проблеми: Проблеми та перспективи розвитку сільського туризму розглянуто в теоретичних і практичних дослідженнях різних вітчизняних і зарубіжних авторів, таких як Гапоненко Г.І., Зінько Ю.В., Кудінової І.П., Кудли Н.Є., Парфіненка А.Ю., Рутинського Н.Й., Шамари І.М., та інших. Однак, визнаючи значущість виконаних праць, до теперішнього часу питання, пов'язані з розробкою напрямів та умов розвитку сільського туризму після війни перебувають на початковій стадії вивчення, а наукову розробленість проблеми формування та розвитку сільського туризму, не можна вважати, що вона є вичерпною.

Об'єктом дослідження є дослідження можливостей розвитку сільського зеленого туризму України в умовах повоєнних трансформацій економіки.

Предметом дослідження є перспективи розвитку сільського зеленого туризму Харківщини в повоєнний період.

Метою дослідження є обґрунтування стратегічних напрямів розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області в повоєнний період.

Завдання, які були поставлені для досягнення мети:

- дослідити соціально-економічний зміст та роль сільського зеленого туризму в туристичній галузі України;
- вивчити особливості розвитку сільського зеленого туризму в умовах суспільних та економічних трансформацій;
- розглянути науково-методичні підходи до дослідження діяльності в сфері сільського зеленого туризму;
- провести аналіз забезпечення Харківщини агротуристичними ресурсами;
- оцінити еколого-економічну складову розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області;
- окреслити стратегічні напрями розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області в повоєнний період.

Методологія дослідження. Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах економічної, управлінської та споріднених з ними наук, зокрема, метод теоретичного узагальнення, альтернативний аналіз, метод абсолютних та відносних переваг, та ін.

Робота складається зі вступу, двох розділів, 63 сторінок тексту, 15 рисунків, 10 таблиць та списку використаних джерел, що складається з 56 пунктів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

1.1. Соціально-економічний зміст та роль сільського зеленого туризму в туристичній галузі України

Соціально-економічний розвиток України, без сумніву, тісно пов'язаний з розвитком туристичної індустрії. Цей сектор не лише створює валютні надходження та покращує зовнішньоторговельний баланс, але й має значний вплив на рівень зайнятості в країні. Туризм генерує нові робочі місця, а його ефект мультиплікатора доходів стимулює розвиток інших секторів економіки. Цей вплив охоплює всі сфери суспільного життя та сприяє культурному розвитку, освіті, прогресу та миру.

Завдяки розвитку туризму формуються людські цінності, зміцнюються соціальні зв'язки, і цей процес допомагає створити сприятливу атмосферу для гармонії та взаєморозуміння між людьми різних культур. Крім того, туризм стає важливим аспектом відпочинку, дозволяючи людям не тільки отримати нові враження, а й взаємодіяти з іншими, обмінюватися досвідом і налагоджувати дружні відносини.

У порівнянні з іншими галузями, туристичний сектор значно перевищує їх за кількістю нових робочих місць. Зокрема, важливою перевагою є те, що туризм охоплює всю територію України, що дозволяє створювати робочі місця навіть у віддалених і сільських районах. Це є важливим кроком у вирішенні проблеми низького рівня зайнятості в неурбанізованих частинах країни, де можливості для роботи є обмеженими.

Розвиток туристичної індустрії позитивно впливає на рівень життя населення, стимулюючи розвиток малого та середнього бізнесу, створення туристичних дестинацій та вдосконалення інфраструктури. Це дає поштовх до створення нових підприємств, підвищення стандартів житлових і обслуговуючих послуг, що загалом покращує економічну ситуацію на місцях.

Економічний внесок туристичної індустрії в Україні, а також в усьому світі, можна оцінювати за кількістю туристичних поїздок і витратами на туризм. Наприклад, у доковідний 2019 рік було зафіксовано понад 1,4 мільярда міжнародних туристичних поїздок, а світові витрати на туризм склали близько 1,45 трильйона доларів США. Європа залишалася домінуючим регіоном як для походження туристів, так і для їхнього прибуття, з 51% міжнародних прибуттів і 48% мандрівників у 2019 році .

Таким чином, туризм є важливою частиною соціально-економічного розвитку України. Внесок туристичної індустрії не лише покращує економічні показники, але й сприяє розвитку місцевих громад, створенню нових робочих місць і підвищенню рівня життя населення.

Пандемія COVID-19 мала значний вплив на глобальну туристичну індустрію, що призвело до зниження її внеску у світовий ВВП з 10,3% до 5,3% у 2020 році. Це спричинило втрату близько 62 мільйонів робочих місць у сфері туризму. Однак з початком відновлення після пандемії туристична діяльність почала поновлюватися: у 2021 році частка туризму у світовому ВВП підвищилася до 6,1%, а 18,2 мільйони людей змогли знайти роботу в туристичному секторі.

Вже у першому півріччі 2022 року міжнародний туризм досяг близько 60% від допандемічного рівня, а за період з січня по липень 2022 року кількість міжнародних туристичних прибуттів зросла майже втричі (+172%) у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року. Проте складне економічне середовище, висока інфляція та стрибки цін на нафту, посилені війною в Україні, залишаються головними факторами, які перешкоджають повному відновленню туризму на глобальному рівні [71].

Економічний вплив туризму проявляється як прямий, так і опосередкований:

1. Прямий економічний вплив туризму здійснюється через витрати туристів на такі послуги, як:
 - Житло та розваги,

- Харчування та напої,
- Можливості для роздрібної торгівлі.

Цей вплив відчувається безпосередньо на місцевому рівні, оскільки резиденти, відвідувачі, підприємства та органи влади різних рівнів здійснюють витрати в певній туристичній зоні. Наприклад, витрати туристів на проживання, харчування або розваги безпосередньо впливають на економіку місцевих громад.

2. Непрямий економічний вплив туризму полягає у витратах на інвестиції, які сприяють розвитку туристичної інфраструктури. Ці витрати можуть не бути безпосередньо пов'язані з туристичними послугами, але вони сприяють поліпшенню умов для туристів і місцевих жителів. Прикладом є:

- Купівля товарів для ресторанів під час високого туристичного сезону,
- Розширення тротуарів у популярних туристичних зонах або центрах міст.

Такий непрямий вплив є важливим для розвитку інфраструктури і бізнес-середовища, необхідного для успішного функціонування туристичної галузі, і часто має довгострокові позитивні наслідки для місцевих економік.

Таким чином, туризм відіграє важливу роль у стимулюванні економічного розвитку, створюючи нові робочі місця і генеруючи доходи як для місцевих жителів, так і для держави в цілому [60].

Сільський зелений туризм має велике соціально-економічне значення для розвитку сільських територій та суспільства в цілому. Цей вид туризму приносить низку важливих переваг, серед яких можна виділити наступні соціально-економічні аспекти:

1. Стимулювання економічного розвитку сільських територій. Сільський зелений туризм може стати додатковим джерелом доходів для місцевих жителів і підприємств, які займаються сільським господарством і туристичним бізнесом. Туристи, які відвідують сільські райони, зазвичай

замовляють харчування та різноманітні послуги на місці, що сприяє розвитку малого та середнього підприємництва, створенню нових можливостей для бізнесу на місцях.

2. Розширення можливостей зайнятості та підвищення рівня життя населення.

Сільський зелений туризм створює нові робочі місця та стимулює розвиток інфраструктури туристичного призначення, що допомагає знизити рівень безробіття та збільшити доходи місцевого населення. Це сприяє покращенню умов життя та забезпечує більше можливостей для економічного розвитку.

3. Збереження культурної спадщини та природного середовища. Сільський зелений туризм також може стати ефективним інструментом збереження культурної спадщини та природного середовища. Туристи, що відвідують сільські райони, отримують можливість познайомитись з традиціями, звичаями та культурою місцевих громад, а також насолоджуватись природними красотами цих територій. Таким чином, туризм сприяє підтримці місцевих культурних та природних ресурсів.

4. Розвиток інфраструктури. Сільський зелений туризм стимулює розвиток інфраструктури, зокрема створення нових туристичних об'єктів, що значно покращує умови для комфортного відпочинку туристів і забезпечує гідні умови життя для місцевих жителів. Це також відкриває можливості для залучення інвестицій, що сприяє розвитку місцевої економіки.

5. Зменшення екологічного навантаження. Сільський зелений туризм може допомогти зменшити екологічне навантаження на природні ресурси, порівняно з іншими видами туризму, такими як масовий туризм. Завдяки невеликим масштабам і більш екологічному підходу, цей тип туризму дозволяє насолоджуватися природою без завдання значної шкоди навколишньому середовищу.

Основними видами діяльності на сільських територіях є сільське господарство, лісове господарство та рибальство, які складають невелику

частину ВВП країни. Водночас туризм є важливим економічним сектором, що вносить значну частку у ВВП, і тому сільський туризм є важливим вектором економічного розвитку місцевих громад. Цей вид туризму сприяє не лише розвитку традиційної діяльності, ремесел і ініціатив у сфері знань, але й задоволенню потреб туристів. Як наслідок, відбувається зростання місцевої торгівлі та послуг, що позитивно впливає на соціально-економічний розвиток сільських територій.

Слід зазначити, що сільський зелений туризм, згідно з Законом України «Про туризм» (ст. 4 та ст. 6), визначений пріоритетним напрямом державної політики. Поняття сільського зеленого туризму було вперше закріплено в законодавстві у Законі України «Про особисте селянське господарство» (ст. 1) від 15.05.2003 р. Важливою особливістю цього виду відпочинку є те, що сільський зелений туризм не потребує спеціальних дозволів та реєстрації фізичної особи як підприємця, що робить його доступним для широкого кола учасників (табл. 1.1).

Тлумачення поняття сільського зеленого туризму, яке наводить Н. Кудла, є дещо поверхневим, оскільки воно не підкреслює одну з ключових характеристик цього виду туризму — участь агротуристів у сільськогосподарському виробництві. Крім того, це визначення обмежує сільський зелений туризм лише до сімейного відпочинку в межах сільської сім'ї, не розглядаючи інші варіанти розміщення, навіть на сільських територіях. Таким чином, таке трактування не відображає всієї різноманітності і потенціалу цього виду туризму.

У працях М. Рутинського та Ю. Зінька спостерігається брак конкретики, оскільки автори не деталізують, що саме мається на увазі під "використанням господарства" та "залученням до традиційних форм господарювання". Це залишає важливі аспекти розвитку сільського зеленого туризму недоопрацьованими та вимагає більш чіткого визначення та роз'яснення.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «сільський зелений туризм»

№ з/п	Визначення поняття	Джерело
1	Особисте селянське господарство – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму.	ЗУ «Про особисте селянське господарство», ст. 1 [3]
2	Організоване перебування туристів у сільській родині, яка займається сільськогосподарською та іншою діяльністю	Н. Кудла [22]
3	Сільський зелений туризм – це розважальний вид туризму, зосереджений на сільських територіях, що передбачає використання сільського (фермерського) господарства з метою рекреації, освіти чи активного залучення до традиційних форм господарювання	М. Рутинський, Ю. Зінько [24]
4	Сільський зелений туризм – набір дій та послуг, які пропонуються місцевими фермерами та селянами для залучення туристів у їх місцевість, а також з метою отримання додаткового прибутку від цього виду діяльності. Поняття сільського зеленого туризму базується на ключовій ознаці – туристична діяльність здійснюється у сільській місцевості, причому не лише фермерами	European Commission, 1995 [46]
5	Сільський зелений туризм – це поняття, яке включає всю туристичну діяльність, що розвивається в сільському середовищі	J. W. Kloeze [47]
6	Сільський зелений туризм – це поняття, яке включає туристичну діяльність, організовану і керовану місцевим населенням, засновану на тісному зв'язку з навколишнім середовищем: природним і антропогенним.	P. Nistureanu [50]

Складено автором

З іншого боку, за кордоном сільський зелений туризм розглядається як діяльність, що здійснюється фермерами і спрямована на надання послуг з відпочинку або навчання, продаж сільськогосподарської продукції та отримання додаткового доходу. Однак обмеження сільського зеленого туризму лише до фермерського господарства є некоректним, оскільки це зводить поняття аграрного туризму до виключно сільських територій. Таке обмеження не відображає повноту концепції, адже сільський зелений туризм може охоплювати значно ширші аспекти, включаючи не тільки фермерські

господарства, а й інші сільські ініціативи та ресурси, які можуть бути використані для розвитку туризму.

Сільський зелений туризм вносить вагомий вклад у соціально-економічний розвиток місцевих громад, оскільки забезпечує ефективне використання природних, культурних, фізичних та людських ресурсів. Це, у свою чергу, веде до підвищення рівня життя населення та сприяє гармонії між економічною і соціальною згуртованістю. Таким чином, вплив сільського туризму на місцеві громади полягає в отриманні як соціальних, так і економічних ефектів, без потреби докладати значних зусиль. Багато з цих ефектів важко досягнути іншими методами. Сільський туризм, зокрема, стимулює збільшення доходів місцевого населення через наявність об'єктів розміщення, лікувальних баз і транспортних послуг, а також завдяки розвитку інфраструктури для харчування та обслуговування туристів [34;36].

Згідно з даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, частка сільського туризму в загальному обсязі туристичного ринку країни на сьогодні є ще невеликою. Однак цей сегмент туризму має значний потенціал для подальшого розвитку та залучення туристів до сільської місцевості. Наприклад, у 2019 році, за даними Асоціації сільського зеленого туризму України, більше 1000 сільськогосподарських господарств активно працювали у сфері сільського зеленого туризму, але точна частка цього виду туризму в економіці України досі не визначена [19].

Відповідно до офіційних статистичних даних Державної служби статистики України, в 2020 році сільську місцевість відвідало близько 4 мільйонів туристів, що свідчить про великий потенціал розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Відкриття нових підприємств або розвиток існуючих у цій сфері забезпечить не лише створення нових робочих місць, а й збільшення доходів місцевих мешканців, що стане важливим елементом загального соціально-економічного розвитку місцевих громад [67].

Таблиця 1.2

Показники з наявності та використання садиб сільського туризму за
2015-2017 роки

Область	Кількість садиб			Розміщені у садибах		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Івано-Франківська	179	305	306	25 038	55 797	55 096
Львівська	12	16	14	-	-	-
Хмельницька	-	-	-	4 257	4 114	3 797
Чернівецька	14	17	16	15	6 899	6 974
Всього	237	375	377	49 253	79 891	82 570
Область	Дохід садиб від наданих послуг (тис грн)			Фактичні витрати на 1 день перебування в садибах (грн)		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Івано-Франківська	10 553,9	30 463,5	39 214,9	-	-	-
Львівська	1 973,5	4 096,8	4 980,1	-	-	-
Чернівецька	1 725	2 612,4	2 741,4	-	-	-
Миколаївська	-	-	-	300	389,1	399,3
Закарпатська	-	-	-	102,8	236,2	317,3
Волинська	-	-	-	255,8	264,5	286,4
Всього	18 369	41 879,5	53 594,4	153,7	197,1	248,1

Складено автором за матеріалами: [27;28;29]

Згідно зі звітами Державної статистичної служби України, у 2017 році в Україні було зареєстровано 377 садиб сільського зеленого туризму. За кілька років виявився чіткий лідер серед регіонів, що активно розвиваються в цій сфері, а саме — західний регіон, включаючи Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Тернопільську, Хмельницьку та Чернівецьку області. Івано-Франківська область стала беззаперечним лідером, з 306 садибами, що працюють у 2017 році. Чернівецька область посіла друге місце, маючи 16 садиб, а Львівська область зайняла третю позицію з 14 садибами в тому ж році (табл. 1.2).

Протягом трьох років Івано-Франківська область залишалася лідером у сфері сільського зеленого туризму, приймаючи десятки тисяч туристів та отримуючи найбільший дохід від надання послуг. Однак, незважаючи на це, найбільші витрати на один день перебування в садибах спостерігалися в Миколаївській, Закарпатській та Волинській областях. Проте ці області не потрапили до числа лідерів за доходами від надання туристичних послуг у садибах.

1.2. Особливості розвитку сільського зеленого туризму в умовах суспільних та економічних трансформацій

Економічні трансформації — це процеси, що відбуваються в економіці конкретної країни та спричиняють зміни в її господарській структурі, системі управління, розподілі ресурсів та взаємодії між суб'єктами економічної діяльності. Ці трансформації можуть бути викликані різними факторами, такими як політичні реформи, відкриття нових ринків, зміни в технологічному розвитку, кризові ситуації тощо. Економічні трансформації можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на розвиток сільського зеленого туризму [23].

Позитивний ефект полягає в тому, що економічні зміни можуть створити умови, що сприяють розвитку сільського зеленого туризму. Наприклад, підвищення рівня життя та зменшення безробіття можуть збільшити попит на туристичні послуги, зокрема на сільський зелений туризм. Також залучення інвестицій у аграрний сектор може покращити інфраструктуру та підвищити якість послуг у цій сфері.

Негативний вплив економічних трансформацій полягає в тому, що вони можуть спричинити зміни в структурі сільськогосподарських підприємств, зменшення земельного фонду та збільшення інтенсивного землекористування, що в свою чергу може негативно позначитись на природному середовищі і знизити привабливість сільських регіонів для туризму. Крім того, економічні зміни можуть призвести до скорочення фінансування програм підтримки сільського зеленого туризму, що зменшить інтерес підприємців до цієї діяльності [57].

Суспільні трансформації представляють собою процеси змін у суспільстві, що відбуваються під впливом різноманітних факторів, таких як політичні, економічні, соціальні, культурні та інші. Ці зміни можуть торкатися як інституційних структур, так і цінностей і практик, притаманних певним групам населення [23].

Загалом, суспільні трансформації мають на меті замінити застарілі, неактуальні структури та практики на нові, більш ефективні та прогресивні, що відповідають сучасним вимогам. Такий процес змін може мати вагомий вплив на розвиток сільського зеленого туризму. З одного боку, позитивні зміни в соціально-економічній сфері, такі як збільшення доходів населення, покращення рівня освіти та культурного розвитку, можуть сприяти зростанню попиту на сільський зелений туризм.

З іншого боку, негативні соціальні зміни, наприклад, скорочення чисельності населення в сільських регіонах, еміграція молоді, а також зміна соціальних стереотипів, можуть створювати перешкоди для розвитку сільського зеленого туризму. Зменшення кількості населення може призвести до скорочення кількості доступних об'єктів для розвитку туризму, а еміграція молоді може стати причиною втрати традиційних знань та навичок, що є важливими для розвитку цієї сфери.

До того ж, зміна соціальних стереотипів і культурних звичаїв також може вплинути на попит на сільський зелений туризм. Наприклад, якщо молоде покоління більше зацікавлене в активному відпочинку та міському способі життя, це може призвести до зниження інтересу до традиційних сільських видів відпочинку, таких як прогулянки по селу чи знайомство з місцевими жителями [23].

Таким чином, суспільні та економічні трансформації мають значний вплив на розвиток сільського зеленого туризму, і важливо враховувати ці зміни при формуванні стратегій розвитку цієї галузі.

Розвиток сільського туризму слід розглядати у контексті сільськогосподарського виробництва та проблем сільського господарства. У цьому сенсі зелений і сільський туризм є складовою частиною економіки, яку необхідно розглядати як різновид послуг, сектор внутрішнього та міжнародного туризму, а також як вид підприємницької діяльності в сільській місцевості. Окрім того, розвиток сільського туризму передбачає вирішення

низки економічних, екологічних та соціальних проблем у приймаючому регіоні [9].

В Україні просування ідей розвитку зеленого та сільського туризму було ініційовано Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні (далі — Спілка). За її ініціативи в більшості областей країни створено та функціонують центри зеленого та сільського туризму. Спілка у співпраці з науковцями та державними органами розробила проект Концепції та розпочала роботу над Програмою розвитку сільського туризму в Україні. Однією з основних задач Спілки є здійснення екологічного маркування садиб відповідно до вимог екологічного стандарту. Це маркування включає такі складові послуг зеленого та сільського туризму, як: навколишнє середовище; садиби; приміщення; продукція; раціональне використання водних ресурсів; раціональне використання електроенергії та палива; обмежене використання побутової хімії; туристична інформація; рекомендована туристична діяльність; підтримка національних традицій; транспорт.

Надання послуг сільського зеленого туризму на базі особистих селянських господарств в Україні не є підприємницькою діяльністю, згідно з Законом України "Про особисте селянське господарство" (стаття 1). Згідно з Законом України "Про туризм", якщо власник особистого селянського господарства бажає здійснювати діяльність у сфері сільського зеленого туризму в межах, визначених чинним законодавством, йому достатньо зареєструватися в сільській, селищній або міській раді за місцем розташування земельної ділянки. Наприклад, у законопроекті "Про сільський та сільський зелений туризм" пропонується встановити додаткові умови для віднесення агротуристичної діяльності до непідприємницької, зокрема наявність 10 ліжко-місць у сільській садибі для тимчасового розміщення туристів. Всі інші види організації туризму, як професійні, так і непрофесійні, розглядаються як підприємницькі.

Доцільність розвитку сільського зеленого туризму в Україні зумовлюється кількома факторами:

1. наявністю значних природно-рекреаційних ресурсів сільської місцевості;
2. зростанням популярності альтернативних видів туризму;
3. значним житловим фондом на селі;
4. відносною дешевизною сільського зеленого туризму;
5. необхідністю підвищення рівня доходів і зайнятості сільського населення;
6. потребою подолання соціального песимізму та байдужості на селі;
7. необхідністю модернізації інженерної та транспортної інфраструктури сільських територій.

Позитивний вплив сільського зеленого туризму на вирішення соціально-економічних проблем села має комплексний і системний характер, оскільки сприяє розширенню зайнятості сільського населення, стимулює благоустрій сільських поселень та розвиток місцевої інфраструктури (див. Рис. 1.1).

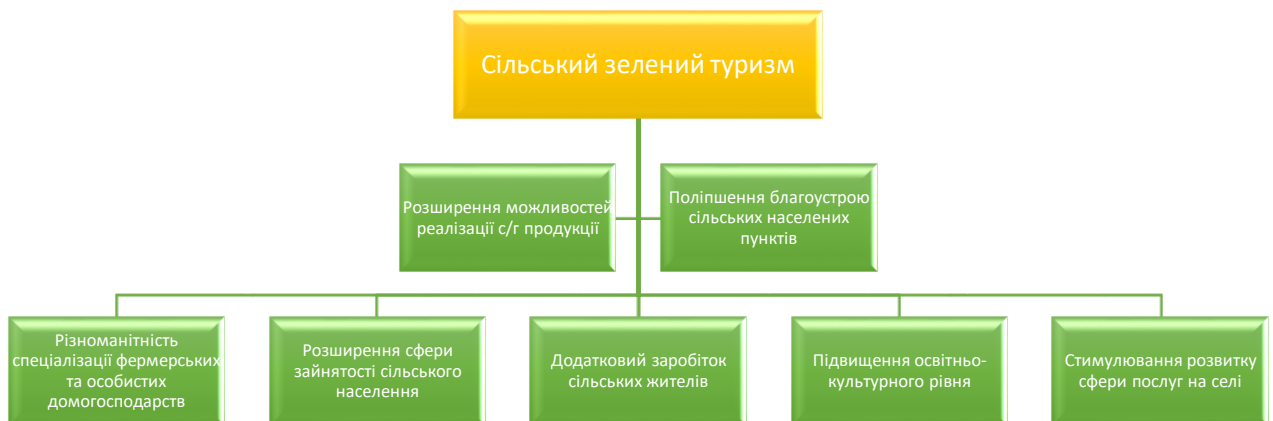

Рис. 1.1. Вектори впливу сільського зеленого туризму на розвиток сільських територій [12]

Соціально-економічне значення розвитку сільського зеленого туризму в контексті сучасних пріоритетів розвитку сільських територій України полягає в тому, що він:

- стимулює розвиток тих селянських господарств, які займаються зеленим туризмом як видом підсобної діяльності;
- активізує розвиток місцевої інфраструктури;
- сприяє збуту надлишків сільськогосподарської продукції, збільшуючи додаткові доходи селян і відрахування до бюджетів;
- активізує місцевий ринок праці, підвищує зайнятість, затримує молодь на селі, зменшуючи потребу в закордонних заробітках;
- слугує охороні туристичних ресурсів, збереженню етнокультурної самобутності українців і громад етнічних меншин;
- створює можливості для відпочинку незаможної верстви людей.

Сільський зелений туризм дає змогу, з одного боку, активізувати малозабезпечені верстви населення, які можуть розраховувати на відносно дешевий відпочинок, а з іншого — сприяти розвитку селянських господарств, які надають послуги сільського зеленого туризму. В умовах світової економічної кризи, яка досі має місце в країнах, що розвиваються, а також зростаючої політичної нестабільності, сільський зелений туризм може отримати новий поштовх для подальшого розвитку на внутрішніх туристичних ринках. У такому разі дедалі новіші споживчі сегменти громадян нашої країни орієнтуватимуться у своїх туристичних потребах та обиратимуть для активного відпочинку мальовничі й багаті на місцеві агрорекреаційні ресурси Українські Карпати, Волинське Полісся й Поділля, Наддніпрянщину й Слобожанщину, а не дорогі зарубіжні об'єкти на розрекламованих міжнародних маршрутах.

1.3. Науково-методичні підходи до дослідження діяльності в сфері сільського зеленого туризму

Існують певні труднощі з визначенням понять сільського зеленого туризму, оскільки в науковій літературі відсутній єдиний підхід до трактування таких термінів, як "сільський туризм", "зелений туризм", "агротуризм", "екотуризм" та "сільський зелений туризм". Це зумовлено різними інтерпретаціями одного і того ж виду туризму в різних правових актах.

Так, існує проект Закону України "Про сільський та сільський зелений туризм" від 16 листопада 2004 року, однак він досі не був ухвалений. У цьому проекті закону описані принципи організації туристичної діяльності в сільській місцевості, державна політика в сфері сільського зеленого туризму, а також програма розвитку цього виду туризму в Україні та роль держави у підтримці міжнародного співробітництва. Згідно з проектом, "сільський зелений туризм" — це вид сільського туризму, що передбачає відпочинок туристів у будинку сільського господаря, в окремому (гостьовому) будинку чи на території особистого селянського господарства. Проект також містить визначення термінів "екотуризм" та "сільський туризм". Зокрема, екотуризм — це вид сільського туризму, який передбачає відвідування територій з культурною, природною та етнографічною цінністю.

Сільський туризм, згідно з проектом, — це відпочинок у сільській місцевості, що передбачає тимчасове перебування туристів у селі.

Крім того, існує проект Закону України "Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність" від 24 лютого 2009 року. У цьому документі визначаються основні правові, організаційні та соціально-економічні засади агротуризму, а також надається визначення поняття "агротуризм". Згідно з проектом, агротуризм — це вид пізнавального та відпочинкового туризму, що пов'язаний з використанням майна особистих селянських господарств і передбачає проведення агротуристичної діяльності під час тимчасового перебування туристів у сільській місцевості.

Зелений туризм, згідно з визначенням, — це туристична діяльність на територіях природних ландшафтів (лугопарки, лісопарки, ботанічні сади,

гідропарки), де створено умови для короткотривалого відпочинку, збору ягід, грибів, лікарських рослин тощо.

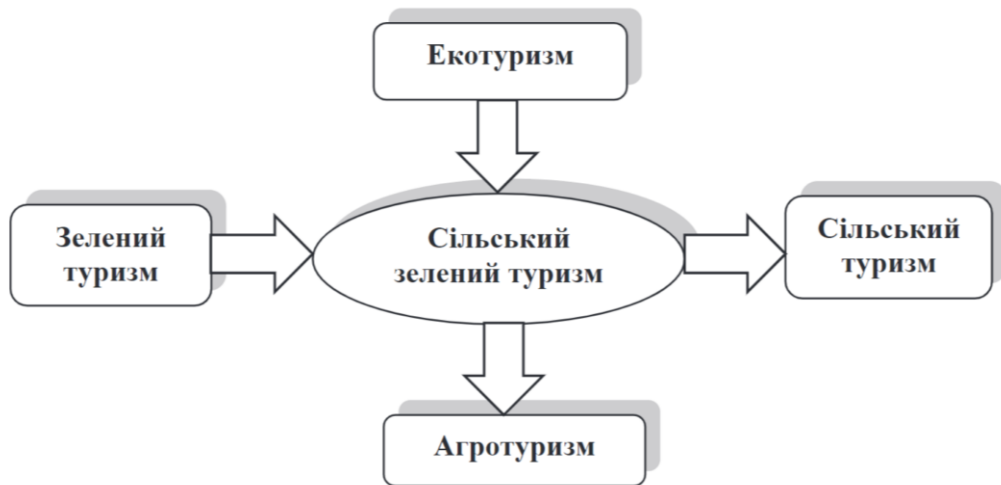

Рис. 1.2. Взаємозв'язок між окремими поняттями сфери сільського зеленого туризму [20]

Зазначимо, що термін «сільський зелений туризм» був введений Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, а суть його полягала не лише у проведенні відпочинку у сільській місцевості, а й у пізнанні, відновленні та збереженні природи. Взаємозв'язок між окремими поняттями сфери сільського зеленого туризму наведено на рис 1.3 [20].

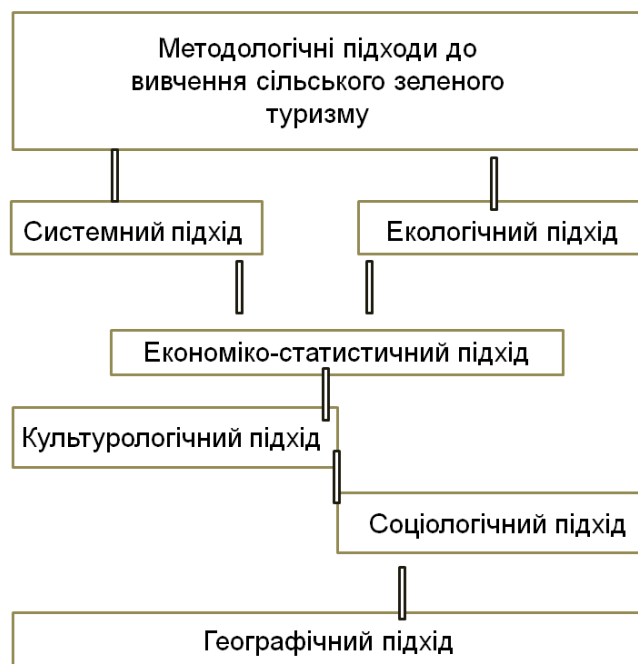

Рис 1.3. Методологічні підходи до визначення СЗТ [20]

Для вивчення сільського зеленого туризму можуть використовуватися різні методологічні підходи, зокрема представлені на рис 1.2:

1. Системний підхід. Використовується для дослідження складних систем, до яких можна віднести сільські туристичні комплекси. Дозволяє вивчити взаємозв'язки між складовими частинами системи, їхні взаємовпливи та динаміку розвитку.

2. Економіко-статистичний підхід. Базується на використанні статистичних даних та економічних показників для оцінки рівня розвитку сільського зеленого туризму в окремих регіонах або країнах.

3. Географічний підхід. Дозволяє досліджувати регіональні особливості розвитку сільського зеленого туризму, зокрема, географічні умови, природні та культурні ресурси, транспортну та іншу інфраструктуру.

4. Культурологічний підхід. Дозволяє досліджувати культурні особливості сільських територій та їхній вплив на розвиток сільського зеленого туризму. Враховується історія, національна спадщина, традиції та інші культурні фактори.

5. Соціологічний підхід. Спрямований на дослідження соціальних аспектів сільського зеленого туризму, зокрема, мотивації туристів, соціальної та економічної ефективності туризму для сільського населення.

6. Екологічний підхід. Зосереджується на вивченні впливу сільського зеленого туризму на довкілля.

У дослідженні сільського зеленого туризму використовуються різні методи та інструменти, які дозволяють отримати точні дані та глибше розуміння цього явища. До таких методів належать анкетування, інтерв'ю, спостереження, фокус-групи, статистичний аналіз, SWOT-аналіз та кластерний аналіз.

Анкетування — метод збору інформації через анкети, що дозволяє досліджувати думки та уподобання туристів, їхній досвід та задоволення від перебування в сільській місцевості, а також оцінити ефективність рекламних кампаній та визначити потенційну аудиторію.

Інтерв'ю — метод, що передбачає бесіду між дослідником і респондентом з метою отримання детальної інформації про погляди та досвід респондента щодо туристичної індустрії.

Спостереження — метод, що полягає у безпосередньому спостереженні за туристами та їх поведінкою в умовах сільського зеленого туризму.

Фокус-група — метод, який передбачає збір групової інформації для вивчення думок людей про певну проблему чи ситуацію, що дає можливість отримати глибинну інформацію щодо певних аспектів туризму.

Статистичний аналіз — метод обробки кількісних даних, що використовується для вивчення споживчої поведінки туристів, оцінки рівня задоволення клієнтів та прогнозування розвитку ринку сільського зеленого туризму.

SWOT-аналіз — метод, що дозволяє оцінити внутрішні ресурси та можливості розвитку проекту, а також зовнішні чинники, що можуть вплинути на його успіх.

Кластерний аналіз – це метод дослідження, який використовується для групування об'єктів (наприклад, туристичних підприємств або регіонів) у взаємозв'язані кластери на основі схожості їх характеристик. Цей метод дозволяє виділити схожі об'єкти та визначити їх основні характеристики. У галузі сільського зеленого туризму кластерний аналіз може використовуватися для групування туристичних підприємств за їх характеристиками, такими як тип послуг, цін.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ХАРКІВЩИНІ

2.1. Аналіз забезпечення Харківщини агротуристичними ресурсами

Харківська область володіє цілим рядом значних переваг, серед яких комфортні мікрокліматичні умови, стратегічно вигідне географічне положення, різноманітна та унікальна флора й фауна, багатство історико-культурної та архітектурної спадщини, а також наявність достатніх людських та природних ресурсів. Крім того, інфраструктура регіону активно розвивається. Усі ці чинники складають об'єктивні сильні сторони Харківської області, що не можуть залишити байдужими потенційних інвесторів та туристів. Ресурсний потенціал регіону є досить великим і відкриває можливості для розвитку численних видів туризму.

Природно-рекреаційні ресурси є одними з найважливіших факторів, що визначають потенціал туристичної діяльності в області. Це включає природно-заповідний фонд, ліси, водні ресурси, а також зелені зони міських та приміських територій. Завдяки цим ресурсам створюються сприятливі умови для розвитку сільського зеленого туризму. Відновлення інфраструктури в регіоні, значно збільшило кількість туристів до початку повномасштабного вторгнення 2022 року.

Розглянемо детальніше окремі групи ресурсів, що сприяють розвитку сільського зеленого туризму. Природно-рекреаційні ресурси, такі як природно-заповідний фонд, ліси, водні ресурси та зелені зони міст і передмість, є важливими активами для розвитку як зеленого, так і сільського туризму в Харківській області. Природно-заповідний фонд області (який представлений у таблиці 2.1) включає цінні та унікальні природні територіальні комплекси, що є основою для розвитку цих видів туризму і входять до складу національної природно-заповідної мережі.

Таблиця 2.1

Природні заповідники Харківської області

Категорії	Об'єкти природно-заповідного фонду					
	Національного значення		Місцевого значення		Всього	
	заповідники		заповідники			
	Число, шт	Площа(тис гектарів)	Число, шт	Площа(тис гектарів)	Число, шт	Площа(тис гектарів)
Національні природні парки	3	22 690	-	-	3	22 690
Регіональні ландшафтні парки	-	-	7	20 544,3	7	20 544,3
Представлені з усіх	3	1 038	166	36 921,6	169	37 959,6
в тому числі:						
Благоустрійні території	-	-	13	26 043,2	13	26 043,2
Ліс	-	-	9	3 207,1	9	3 207,1
Ботанічні сади	1	185	51	3 169,99	52	3 346,19
Загальнозоологічні	2	853	5	1 292,4	7	2 145,4
Орнітологічні	-	-	7	787,9	7	787,9
Ентомологічні	-	-	63	594,8	63	594,8
Гідрологічні	-	-	17	1 811,16	17	1 811,16
Загальногеологічні	-	-	1	14,6	1	14,6
Пам'ятки природи	-	-	44	645,9	44	645,9
в тому числі						
Комплексні	-	-	2	176,3	2	176,3
Ботанічні	-	-	38	455,2	38	455,2
Гідрологічні	-	-	4	14,4	4	14,4
Природоохоронні урочища	-	-	9	2 537,2	9	2 537,2
Ботанічні сади	1	41,9	1	13,25	2	55,15
Дендрологічні парки	1	22,8	1	51,5	2	74,3
Парк пам'яток архітектури та ландшафтного мистецтва	4	169,9	1	10,8	5	180,7
Зоологічні парки	1	22	-	-	1	22
Всього	13	23 984,6	229	60 724,5	242	74 151,3

Складено автором за матеріалами: [50;21]

Природні території та об'єкти природно-заповідного фонду області представлені національними природними парками, регіональними ландшафтними парками, ботанічними садами, зоологічними парками, заказниками загальнодержавного та місцевого значення, пам'ятками природи та заказниками місцевого значення.

Станом на сьогоднішній день у Харківській області нараховується 246 природоохоронних об'єктів, які займають загальну площу 74,844 тис. га, що становить 2,38% від загальної площі області. З них 13 об'єктів мають загальнодержавне значення, а 233 – місцеве значення. Найвищий рівень заповідності має Печенізький район, де розташовано 5 об'єктів природно-заповідного фонду, загальною площею 10,98 тис. га, що становить 23,5% від загальної площі району (рис 2.1).

Рис 2.1. Стан природно-заповідного фонду Харківщини

Створено автором за матеріалами: [24]

Природно-заповідний фонд Харківської області має велике значення для формування екологічної свідомості та виховання дітей, прищеплюючи любов і повагу до природи. Серед найвідоміших об'єктів ПЗФ області – національний природний парк «Гомільшанські ліси», «Печенізьке поле», регіональні ландшафтні парки «Великобурлуцький степ» та «Ізюмська лука», заказники загальнодержавного значення, такі як Катеринівський загальнозоологічний, Бурлуцький, Вовчанський ботанічний, а також місцевого значення, пам'ятки природи, заповідні урочища (наприклад, Сад ім. Т. Г. Шевченка, Гора Крем'янець). До числа значних об'єктів належать парки-пам'ятки загальнодержавного значення та садово-паркового мистецтва, зокрема Краснокутський, Наталіївський, Литвинівка, Шарівський парк і Старомерчинський, а також дендрологічні парки і ботанічні сади, серед яких – Харківський зоологічний парк загальнодержавного значення.

Національний природний парк «Гомільшанські ліси», утворений у 2004 році, має площу 14314,8 га і розташований на території Чугуївського району. Це популярне місце для відпочинку та екотуризму, відоме як «кліматичний курорт». У 2000-х роках у парку була відкрита перша екологічна стежка для туристів на Харківщині. «Гомільшанські ліси» є унікальною екосистемою з понад 800 видами рослин, серед яких реліктові дуби віком 350-750 років. Тут також знаходиться 1000-річний велетенський дуб, що був підтверджений експертами ЮНЕСКО. На поверхні річки Сіверський Дінець, що протікає через парк, росте одна з найдавніших рослин України – водна папороть (сальвінія плаваюча), а також рідкісні жовті глечики та білі латаття. Ядром парку є ландшафтний заказник «Гомільшанська лісова дача», на території якого збереглися пам'ятки історії, зокрема періоду бронзової ери та Київської Русі.

Національний природний парк «Гомільшанські ліси»

Утворено	Площа	Видів рослин	Визнаний ЮНЕСКО
2004 року	14314,8 га	800 <small>вт. ч. реліктові дуби віком 350-750 років</small>	1000 років <small>велетенський дуб</small>

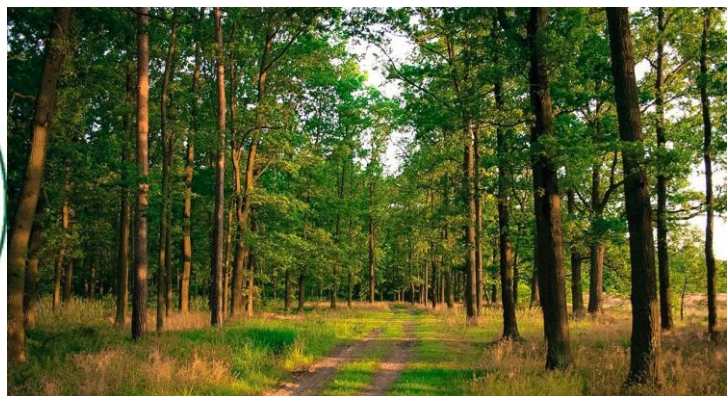

Рис 2.2. Основні відомості про НПП «Гомільшанські ліси»

Створено автором за матеріалами: [22;19]

70% або 150 об'єктів природно-заповідного фонду Харківської області складають різноманітні заказники, такі як ландшафтні, гідрологічні, лісові,

ботанічні, ентомологічні, загальногеологічні, загальнозоологічні та орнітологічні. Ці зони є екологічно чистими, оскільки виконують функцію збереження та відтворення природних комплексів, що робить їх прикладом бережливого ставлення до природи для відвідувачів-екскурсантів [19].

Ліси, парки та сквери Харківської області є важливими місцями для відпочинку та оздоровлення. Вони містять понад тисячу видів дерев та кущів, що робить їх надзвичайно різноманітними. Ліси займають близько 12% території регіону, з найбільшими масивами, розташованими вздовж берегів річки Сіверський Дінець та її притоків, а також у долині річки Мерло [19].

Харківська область також має кілька річок, що є важливими для водопостачання та інших водних потреб, зокрема річки Сіверський Донець, Уда, Лопань, Ізюм, Сула та інші. Більшість цих річок належать до басейну річки Дніпро, що робить їх важливими джерелами питної води.

Гідрологічні ресурси Харківської області включають 56 водосховищ, 2538 ставків, 584 озера та 131 річку. Найбільша річка області — Сіверський Донець, довжина якої становить 370 км, вона протікає через всю область і є транскордонним водним об'єктом, перетинаючи двічі державний кордон України з РФ. Другу за розмірами річку — Оскіл — можна вважати протокою Сіверського Дінця. Прикрасою річок є Печенізьке та Червонооскільське водосховища [49].

У межах водосховищ розташовано багато туристичних баз відпочинку та спортивно-оздоровчих таборів. Річкові басейни Харківщини багаті на різні види риби, такі як сом, щука, судак, жерех, в'язь, плотва, лящ, короп, карась, лин тощо. Човни та байдарки дозволяють здійснювати подорожі вздовж річок, а любителі риболовлі можуть знайти безліч популярних місць для риболовлі на річках Сіверський Донець, Печенізьке та Червонооскільське водосховищах. Численні озера та ставки, зокрема в Чугуївському районі, поблизу міста Зміїв і Коробових Хуторів, також пропонують чудові можливості для відпочинку та риболовного туризму, як, наприклад, озеро Лиман (ширина 3-3,5 км, довжина 9 км) та лісове озеро Борове [22].

Рис 2.3. Водні ресурси Харківської області і основні характеристики річки Сіверський Дінець

Складено автором за матеріалами: [19; 22]

Тваринний і рослинний світ яскраво відображає екологічний стан Харківської області, тому варто розглянути її біорозмаїття. На території області представлені як зональні, так і а зональні типи рослинності, зокрема дубові та березові ліси, заплавні луки, болотяна і прибережно-водна рослинність, а також рослинність антропогенного походження та інші.

Флора Харківської області є типовою для регіонів помірною клімату за різноманіттям основних життєвих форм. Вона включає 27 видів дерев, 48 видів чагарників, 26 видів чагарників і напівчагарників, 873 види багаторічних трав'янистих рослин, 95 видів дворічних трав'янистих рослин і 188 видів однорічних трав'янистих рослин [24].

Червона книга України налічує 117 видів рослин Харківської області, серед яких 101 вид судинних рослин, 7 видів водоростей, 2 види лишайників та 7 видів грибів. За статусом охорони, 57 видів є вразливими, 18 - рідкісними, 3 - недостатньо відомими, 32 - неоцінені, а 7 видів зникають [24].

В водних біотопах Харківської області зафіксовано понад 2 тис. видів тварин, що належать до різних систематичних груп, включаючи

найпростіших, губок, олігохет, п'явок, молюсків, ракоподібних, водяних кліщів та павуків, а також водяних комах. Ці тварини мешкають у різних біотопах, таких як річки, стариці, водосховища, озера, ставки, болота та струмки. Рідкісні види тварин є індикаторами біорізноманіття. Більше 97% зареєстрованих безхребетних видів області належать до класу комах (223 види з 229), по 2 види припадають на п'явок та ракоподібних, а по 1 виду — на дощових червів та молюсків. Орнітофауна Харківської області містить 18 рядів видів птахів, з яких 42 види занесені до Європейського Червоного списку, а 167 видів — до Червоної книги України [24].

За даними Харківської обласної державної адміністрації, в області функціонує понад 200 закладів лікувально-оздоровчого спрямування. Серед них є санаторії, курорти, бази відпочинку, клініки, медичні центри та інші установи, які пропонують різні послуги для покращення здоров'я [52].

У зелених зонах Харківської області є безліч місць для відпочинку, таких як оздоровчі бази, спортивні табори для дітей і молоді, палаткові містечка та спеціалізовані здравниці. Природні місця відпочинку, зокрема в селі Коробові Хутори на берегах Сіверського Дінця, мають спортивно-туристичні бази, будинок відпочинку "Коробів Хутір", казкове містечко та дитячі лабіринти. Санаторій "Ялинка", розташований на високому березі Сіверського Дінця, славиться лікувальною водою типу "Миргородська" та "Єсентуки-4". Поблизу санаторію знаходяться рекреаційні озера Біле і Чорничне, а також штучні водойми.

Неподалік Харкова знаходяться санаторій "Роща" та здравниця "Рай-Оленівка", які є чудовими місцями для відпочинку з атмосферою Слобожанщини. Санаторій "Роща" має великий парк з 24 тисячами дерев і кущів. Лікувальні процедури тут спрямовані на лікування серцево-судинних захворювань. Мінеральна вода, що використовується в здравниці "Рай-Оленівка", за складом подібна до "Березівської".

Березівські мінеральні води, що знаходяться в селі Березівське Дергачівського району, є популярним лікувально-оздоровчим курортом з

бальнеологічним, питним та грязьовим кліматичним лікуванням. Основний метод терапії базується на використанні мінеральної води "Березівська", яка містить підвищену концентрацію заліза. Тут також проводяться спеціалізовані кліматотерапії, зокрема аеротерапія та гемотерапія.

Харківська область має великий історико-культурний потенціал, з 2535 пам'ятками історії, археології, містобудування та архітектури, а також монументального мистецтва. З них 653 пам'ятки архітектури внесені до Державного реєстру національного культурного надбання [17].

За різними оцінками, станом на 2019 рік в Україні функціонує від 1500 до 2000 садиб, що надають послуги сільського туризму. Більшість таких господарств зосереджено в Західній Україні. Оскільки офіційна статистика розвитку зеленого та сільського туризму відсутня, варто розглянути ресурсний потенціал країни, зокрема Харківської області, для ефективно організації сільського зеленого туризму. Однією з тенденцій розвитку є зростання попиту серед міського населення на відпочинок у сільській місцевості [29].

Місто Харків та Харківська область, як один з лідерів туристичної галузі України, досягли значних результатів у 2018 році завдяки ефективному управлінню туристичним сектором. Шість харківських садиб сільського зеленого туризму стали переможцями Всеукраїнського конкурсу "100 кращих садиб сільського зеленого туризму". У 2017 році була створена регіональна мережа "Гостинні садиби Харківщини", яка включає 37 садиб різних категорій і увійшла до "Всеукраїнської гостинної садиби". Категоризація садиб, розташованих у пріоритетних районах області, була проведена в рамках проекту "Підтримка підприємницьких ініціатив сільських жителів у сфері зеленого туризму", розробленого громадською організацією "Інститут соціальної політики регіону" [52].

Таблиця 2.2

Туристичні ресурси Харківської області

Категорія	Число	З них:	Цікаве
Водні ресурси	3 309	2 538 - ставки 584 – озера 131 - річка 56 - водосховищ	Загальна довжина всіх річок – 4 000 кілометрів, а площа всіх водних об'єктів складає близько 60 тис. га.
Культурно-історичні ресурси	2 535	653 – пам'ятки внесені до реєстру культурного надбання 15 – державних музеїв і заповідників	Сюди вносять пам'ятки культури та архітектури, міста і городища, фортеці – палацо-парові комплекси в Старому Мерчику та Шарівці, садиба в Люботині, Спасо-Преображенський собор 1684 р., Літературно-меморіальний музей Сковороди
Природно-заповідний фонд	135	6 – ландшафтних заказників, 1 – біосферний заповідник загальнодержавного значення	Загальна площа ПЗФ Харківщини складає 83,9 тис. га. Серед них НПП «Гомільшанські ліси», Краснокутський природний заповідник
Інфраструктурні ресурси	-	9 000 закладів харчування 411 – готелів, мотелів, кемпінгів та інших закладів тимчасового розміщення	Загальна довжина автомобільних доріг області складає 8 665,8 км.

Складено автором за матеріалами: [15; 16; 17; 19; 22]

У таблиці 2.2 представлена стислий опис та статистичні дані про туристичні ресурси Харківської області. На підставі цієї інформації можна стверджувати, що регіон має значний потенціал для розвитку туризму. Харківщина володіє розвиненою туристичною інфраструктурою, яка включає готелі, гостьові будинки, кемпінги, кафе та ресторани, здатні задовольнити різноманітні потреби туристів. Крім того, багатство регіону на історичні пам'ятки створює ґрунт для розвитку культурно-історичного туризму. Аналіз наявних ресурсів і їх стану вказує на перспективи розширення різних напрямків туризму.

За інформацією Харківської обласної державної адміністрації, станом на 1 січня 2022 року на території області функціонувало понад 1100 засобів

розміщення, які можуть забезпечити понад 30 тисяч місць для туристів. До цієї кількості входять готелі, гостьові будинки, санаторії, бази відпочинку та інші заклади. Більшість з них розташовані в міських центрах, їхніх передмістях та в популярних курортних зонах, таких як місто Мерефа, селище Мала Данилівка тощо. Упродовж останніх років у регіоні спостерігається зростання кількості нових засобів розміщення, що свідчить про активний розвиток туристичної інфраструктури [52].

Згідно з даними Харківської обласної державної адміністрації, у 2021 році на території області діяло близько 200 сільськогосподарських підприємств, які займалися організацією сільського зеленого туризму. Більшість із них розташовані поблизу Харкова та на південному заході області [52].

Однак, мережа сертифікованих садиб сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба» в Харківській області налічує лише 3 садиби. Це може свідчити про низький рівень підготовки садиб до проходження сертифікації та категоризації, які є обов'язковими для внесення до переліку рекомендованих об'єктів. Ще однією причиною такого стану є відсутність у власників садиб обізнаності про умови та процедуру присвоєння категорій [46].

Тож, у Харківській області розташована одна садиба другої категорії «Тихий кут еко садиба» та дві садиби з базовою категорією «Садиба майстрів» та «Зелена садиба». Розташування садиб на мапі області можемо бачити на рис 2.4.

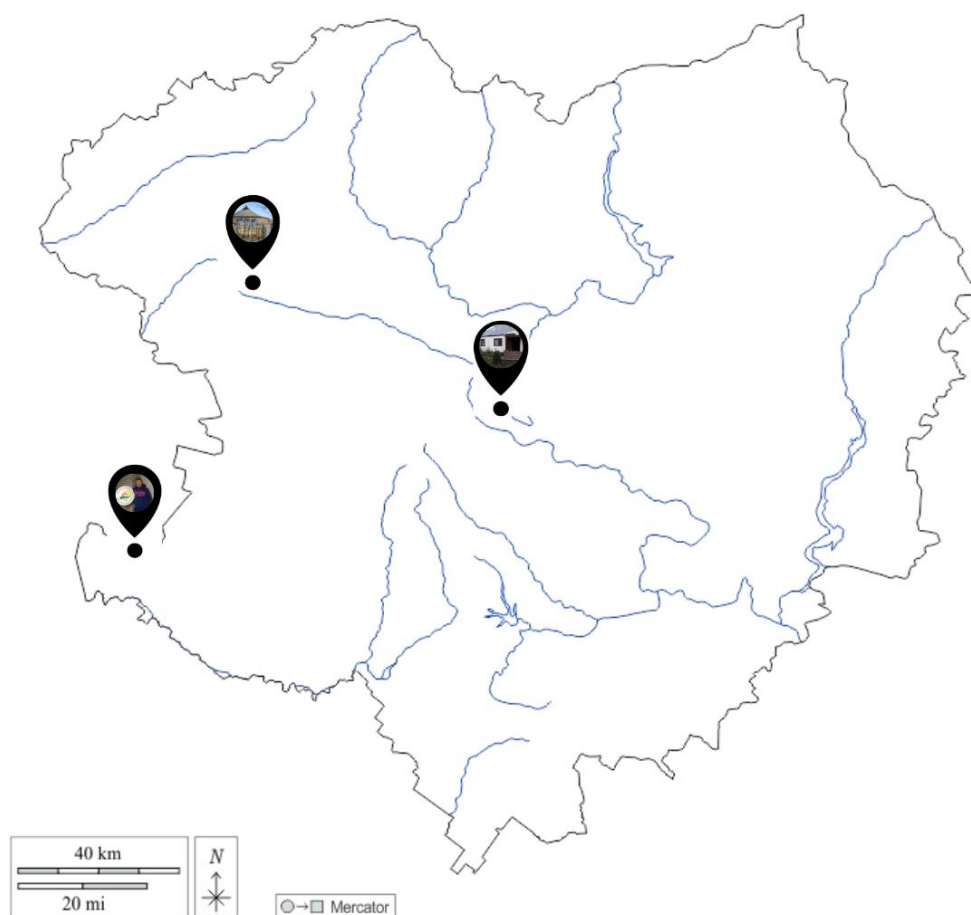

Рис 2.4. Розташування садиб мережі «Українська гостинна садиба» на мапі Харківської області

Згідно з таблицею 2.3, у Харківській області представлено сільські садиби мережі «Українська гостинна садиба», які забезпечують туристів комфортними умовами тимчасового розміщення у сільській місцевості. Ці садиби пропонують унікальну атмосферу сільського життя, що приваблює туристів своїм затишком і автентичністю.

Однак, засоби тимчасового розміщення у сільській місцевості не обмежуються лише садибами. У Харківській області популярними також є бази відпочинку, кемпінги та готелі, що спеціалізуються на наданні послуг у сфері сільського зеленого туризму. Ці заклади пропонують туристам різноманітні варіанти проживання та відпочинку, що відповідають сучасним вимогам комфорту і сприяють подальшому розвитку туризму в регіоні.

Таблиця 2.3

Садиби сільського зеленого туризму мережі «Українська гостинна садиба» у Харківській області

Категорія	Назва	Розташування	Оснащення
 (друга)	«Тихий Кут Еко садиба»	Красноградський район, с. Чернещина, вул. Вільшанська, 94 НПП «Слобожанський» поряд	Номери до трьох осіб, окремі котеджі та кемпінг з доступом до інтернету, кухнею і гаражем. На території діють басейн та сауна, також господарі тримають власний город, пасіку та свійських тварин. Створені всі умови для прийому інвалідів, людей з дітьми та домашніми тваринами, випікають хліб. У кількох кілометрах від садиби є інфраструктура залізниці, медпункт, заклади з громадського харчування, музей, базар, заправка, кінний клуб, велодоріжки та річка.
базова	«Зелена садиба»	Чугуївський район, пров. Монастирський, 3 НПП «Гомільшанські ліси» поряд	Садиба пропонує кімнати з доступом до інтернету, кухнею і кухонною технікою, сан вузлом. Господарі приймають гостей з дітьми, володіють англійською мовою та мають свій город і пасіку. Близько до садиби є залізнична та автобусна станція, медпункт, заклади громадського харчування, річка та умови для гірнолижних активностей.
базова	«Садиба майстрів»	Богодухівський район, м. Валки, вул. Кільцева, 6	Садиба пропонує одно- та двомісні номери і окремі будиночки з доступом до інтернету, кухнею та приладдям і душем. Господарі приймають гостей з дітьми і домашніми тваринами, випікають хліб і пропонують активності на ставу, що знаходиться у 300 метрах від садиби. Поряд з садибою є медпункт, автобусна (залізнична) станція, базар, заправка, велодоріжка та умови для гірнолижних активностей.

Складено автором за матеріалами: [46]

Бази відпочинку та сільські готелі у більшості випадків концентруються біля туристичних місць. Так, більшість баз відпочинку та готелів розташовуються біля НПП «Гомільшанські ліси» та берега річки Сіверський Дінець, на околиці міста Чугуїв поблизу Кицівської пустелі та на берегах Сіверського Дінця на півночі району – рис 2.5.

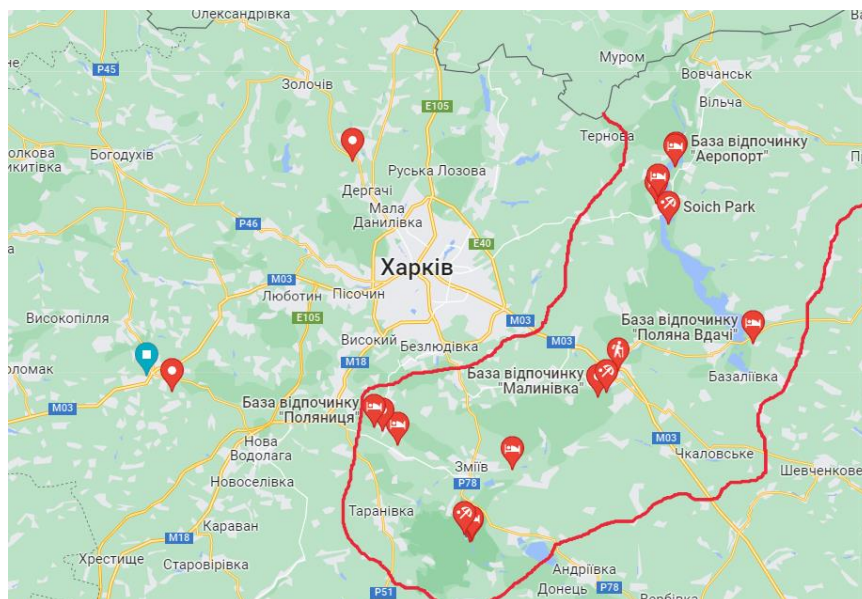

Рис 2.5. Бази відпочинку Чугуївського району на мапі Харківської області

В таблиці 2.4 розглянемо діючі бази відпочинку в Чугуївському районі: їхню концентрацію по району, які послуги умови проживання та розваги пропонують і скільки коштує відпочинок біля берегу річки/озера/водосховища.

Таблиця 2.4

Бази відпочинку в Чугуївському районі

Назва	Розташування	Послуги	Ціни
«Палянця»	с. Тимченки, вул. Сонячна, 11В	Окремі будиночки на 2-4 людини, снряддя для повноцінного відпочинку додаються – мангал, відкрита альтанка, дрова	Будинок на двох – 900-1100 грн (будній – вихідний день)
«Тимченки»	с. Тимченки, річка Мож	Будинки для 2-5 людей, альтанки до 100 людей, оренда катамаранів, облаштований берег річки	Будинок – 400-1000 грн (без зручностей та з)
«Соколово»	с. Соколово, річка Мож	Будинки, альтанки, ферма та озеро, баня, мангал, облаштований берег річки	-
"SENO VAL"	с. Черемушне	Будинки місткістю до 6 людей, альтанки, баня річка поряд, мангал і ресторан на території, оренда квадроциклів та байдарок, облаштований берег річки	Будинок на 4 люднтт – 1400 грн/доба На 6 – 1900 грн
«Мельниця»	с. Коропове, вул. Монастирська, 6	Будинки місткістю до 5 людей, банкетна зала, розважальна інфраструктура (оренда човнів та катерів, настільний теніс, риболовля), облаштований берег річки	-

«Коробки»	с. Коропове	Будинки різної категорії, ресторан на території, розважальна інфраструктура (більярд, настільний теніс, баня, оренда човнів та катерів, дитячий майданчик), облаштований берег річки	Дім на двох – 760 грн Дім на 8 місць – 1790 грн
«Аравана»	с. Коропове	Будинки, баня, альтанки, бенкетні зали, умови для барбекю, пляж та розважальна інфраструктура – риболовля і більярд, облаштований берег річки	-
«Малинівка»	с. Малинівка, урочище «Фігурівка», квартал 17/13	Будинки, ресторан та бенкетна зала, розважальна інфраструктура (настільні гри – теніс, нарди; майданчик для волейболу, оренда велосипедів, човнів та квадроциклів), облаштований берег річки	-
«Поляна Удачі»	с. Приморське, проспект Гагаріна, 4	Будинки місткістю до 6 осіб, альтанки з умовами для барбекю, карпатський чан, баня та SPA, дитячий майданчик, розважальна інфраструктура (настільні ігри, оренда лиж, велосипедів та човнів, кінні прогулянки, риболовля), басейн	Банний комплекс – 500-1000 грн/год SPA – 700 грн/год
«Soich Park»	с. Хотімля, вул. Новодонівська, 1	Будинки до 6 осіб, номери в житлових корпусах, оренда альтанок для з барбекю, паркувальне місце, облаштоване місце для кемпінгу, ресторан та кафе на території, відпочинок на березі водосховища	Будинок стандарт на двох – 1600 грн/доба Кімната стандарт для двох – 550 грн/доба
«Пролісок»	с. Бугаївка	Будинки на 6 осіб, кафе та бар на території, берег водосховища, душ, місце для паркувальня, дитячий майданчик	-
«Аеропорт»	с. Бугаївка, вул. Задонецька, 2	Будинки на три особи, зона барбекю, паркування, кафе, пляж, розважальна інфраструктура (дитячий майданчик, настільний теніс, волейбольний майданчик, вуличний кінотеатр), альтанки	Будинок – 600 грн/доба

Складено автором за матеріалами: [6-8; 26-30; 62-64]

Як свідчать дані таблиці 2.5, Чугуївський район має значний потенціал для розвитку сільського зеленого туризму. У регіоні функціонують як бази відпочинку, так і комфортабельні готелі, а також сільські садиби різного рівня комфорту — від високого до помірному. Бази відпочинку пропонують

широкий спектр послуг, спрямованих на забезпечення якісного відпочинку та дозвілля туристів.

Водночас не всі садиби та бази відпочинку відповідають сучасним стандартам комфорту. Частина з них має застарілу інфраструктуру, яка потребує оновлення чи ремонту. Проте більшість закладів зеленого туризму оснащені сучасними зручностями, що гарантує комфортне перебування туристів у сільській місцевості. Це створює передумови для подальшого розвитку туристичного потенціалу регіону та залучення більшої кількості відвідувачів.

2.2. Еколого-економічна складова розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області

Екологічний аспект розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області є однією з ключових складових, оскільки він забезпечує збереження природного середовища для майбутніх поколінь. Оскільки розвиток сільського зеленого туризму тісно пов'язаний із екотуризмом, важливо, щоб туристичні послуги відповідали екологічним стандартам, сприяючи захисту природи та сталому розвитку регіону.

Сільський зелений туризм також виконує важливу економічну функцію, сприяючи розвитку сільських територій, зниженню рівня безробіття у селах та підвищенню доходів і добробуту місцевого населення. Економічний ефект досягається через залучення сільськогосподарської продукції до економічного обігу, перетворюючи її на товар, що задовольняє потреби туристів.

Крім того, сільський зелений туризм відіграє виховну, культурну та соціальну роль, які тісно пов'язані між собою та сприяють досягненню спільних цілей. Він базується на використанні екологічно придатних територій із дотриманням умов збереження їхнього природного стану, а інтереси власників агроосель і туристів знаходять гармонійний баланс.

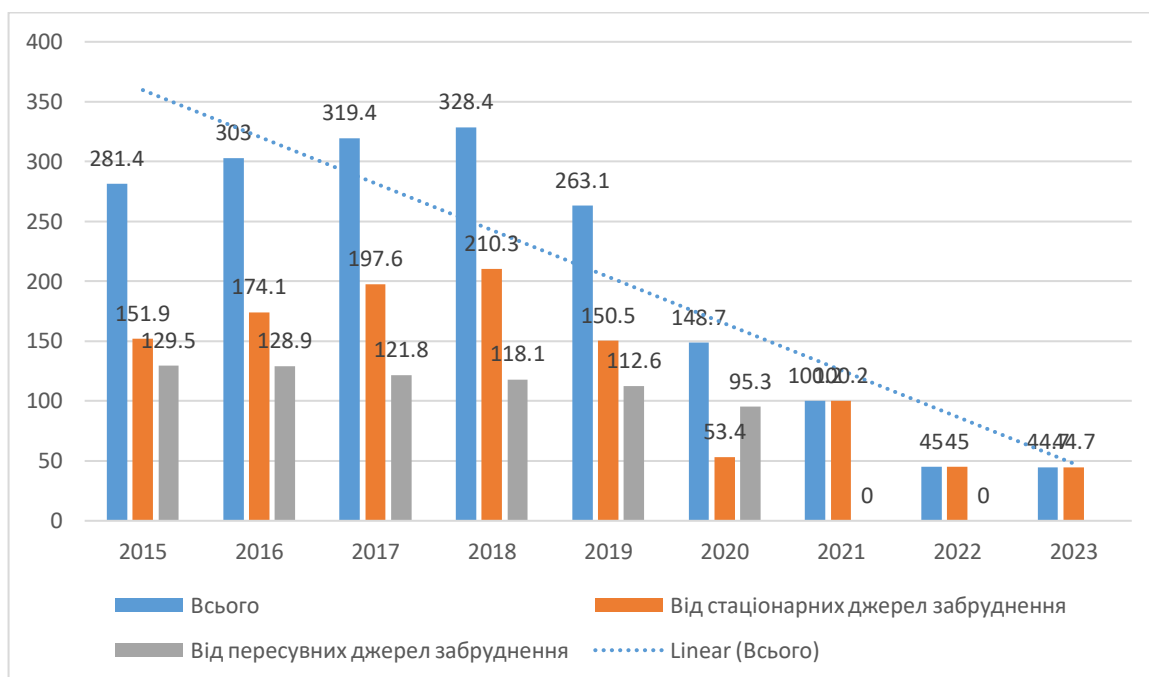
Попри важливість розвитку інфраструктури для підтримки сільського зеленого туризму, є категорії споживачів, які свідомо уникають сучасних "цивілізаційних умов", обираючи відпочинок у регіонах, де збережено автентичний побут і самотність сільського життя. Це відкриває можливості для розвитку туризму в усіх сільських районах, незалежно від рівня інфраструктурного забезпечення, оскільки ефективність залежить від попиту на різні формати відпочинку.

Як відомо, будь-яка антропогенна діяльність змінює навколишнє середовище, адаптуючи його під потреби людей. Однак ці зміни часто супроводжуються забрудненням природного середовища, що призводить до втрати можливості проживання тварин на окремих територіях. Розглянемо вплив антропогенних факторів на екологічний стан Харківської області.

Однією з основних екологічних проблем України, у тому числі Харківської області, є вирубка лісів. Харківське обласне управління лісового та мисливського господарства, до складу якого входять 10 державних лісгоспів і національний природний парк "Гомільшанські ліси", здійснює управління 301,4 тис. га лісів [24]. У 2023 році лісгосподарські підприємства, що підпорядковуються цьому управлінню, заготовили 500 тис. м³ деревини, включаючи 71,8 тис. м³ ліквідної деревини з головного користування. Крім того, було ліквідовано 119 лісових пожеж загальною площею 95,37 га, з яких 6,0 га припадали на верхові пожежі. Більшість таких пожеж виникли через антропогенні фактори, а чотири випадки були навмисними підпалами. Середня площа пожежі склала 0,8 га [24].

Окрім вирубки лісів, території, заселені людьми, забруднюються стічними водами, шкідливими викидами в атмосферу та неналежною утилізацією відходів на нелегальних сміттєзвалищах. Додатковий внесок у забруднення здійснюють і сільські туристи, а також заходи, спрямовані на підтримку агроосель у привабливому для туризму стані. Згідно з даними Головного управління статистики у Харківській області, у 2021 році обсяги забруднення атмосфери склали 44,7 тис. тонн. Більшість забруднюючих

речовин (50,1% від загального обсягу) надходить внаслідок процесів спалювання в енергетичному секторі та діяльності переробної промисловості – рис. 2.6 [13].

*з 2021 р. дані щодо викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел викидів відсутні у зв'язку зі зміною форми статистичної звітності: виключенням даної позиції зі звітів 2мп-повітря

Рис 2.6. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферу в межах Харківської області [13;18]

У 2023 році в Харківській області було зареєстровано 44,7 тис. тон забруднюючих речовин, які надійшли в атмосферу зі стаціонарних джерел забруднення. Цей показник є нижчим порівняно з попередніми двома роками, коли було зафіксовано 45 тис. тон та 100,2 тис. тон відповідно. Зниження обсягів викидів обумовлено скороченням виробництва на енергетичних підприємствах, зокрема на Зміївській ТЕС ПАТ ДЕК "Центренерго", де викиди зменшилися з 34,086 тис. тон у 2020 році до 10,482 тис. тон у 2021 році [13;18].

Розподіл забруднень по території області показує, що найбільший обсяг викидів (26,3%) припадає на Зміївський район, далі йдуть Чугуївський район (14,8%), Дергачівський район (6,5%) та місто Харків (10,7%). У 2021 році на кожен квадратний кілометр території Харківщини припадало в середньому 1,4 тони забруднюючих речовин, а на кожного жителя області – 16,7 кілограма викидів в атмосферу [13]. Основними джерелами забруднення є підприємства

енергетичної, переробної та добувної промисловості, а також транспорт і сільськогосподарська діяльність [13].

Крім забруднення повітря, в області значно потерпають водні об'єкти, серед яких 131 річка, що зазнають забруднення стічними водами з міст – рис. 2.7. Це спричиняє замулення русел, порушення гідрологічного режиму, а також погіршення технічного стану річок. Додатково проблема поводження з твердими побутовими відходами в регіоні призводить до їх потрапляння у водойми, що завдає шкоди водній флорі та фауні, посилюючи екологічне навантаження на природні ресурси.

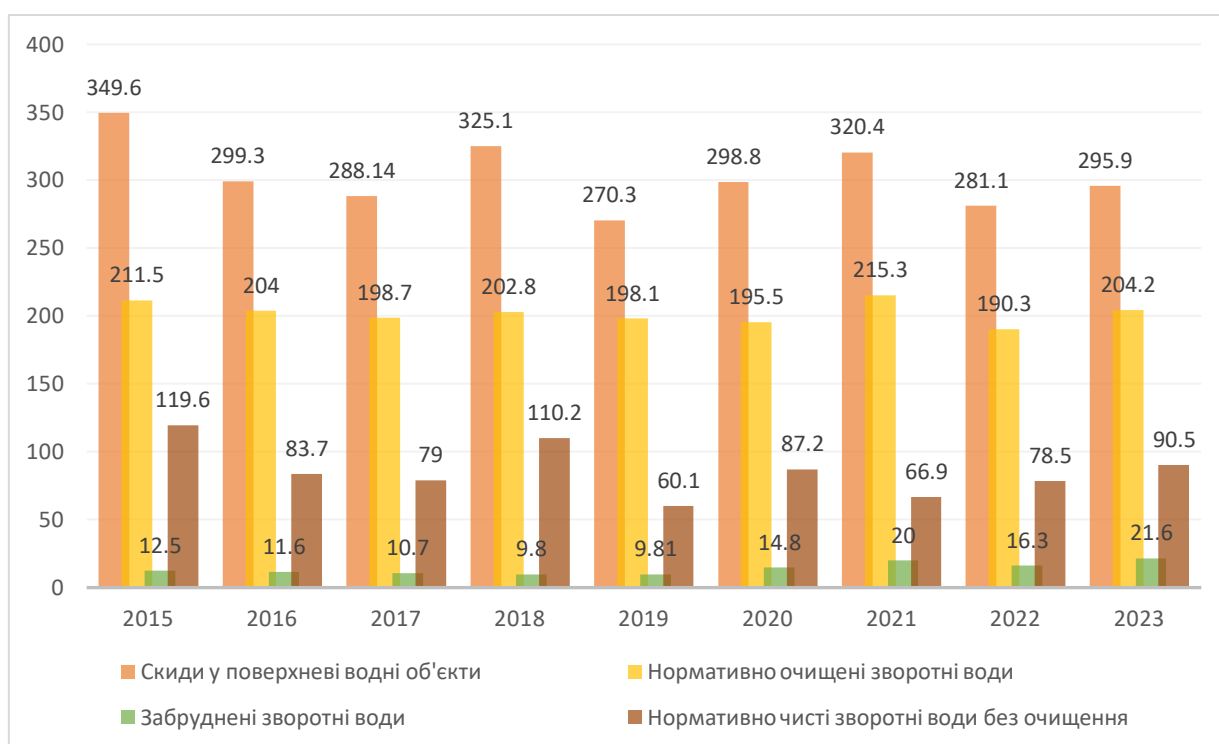

Рис 2.7. Динаміка скиду зворотніх вод у природні водні об'єкти [21; 49]

На рисунку 2.7 зображено динаміку скидання забруднених вод у природні водні ресурси Харківської області. У 2020 році до водних об'єктів області було скинуто 298,8 млн м³ стічних вод. З цього обсягу 14,07 млн м³ становили забруднені води, 87,2 млн м³ — нормативно-чисті без очищення, а 195,5 млн м³ — нормативно очищені. Основним джерелом забруднення водних ресурсів залишається промисловість, яка формує 98,4% від загального обсягу забруднених скидів. На частку житлово-комунального господарства припадає лише 1,2%. Промислові підприємства області скинули 731,0 млн м³

забруднених стічних вод, тоді як підприємства житлово-комунального господарства — 9,18 млн м³. За рік очисні споруди прийняли 195,4 млн м³ стічних вод, які надійшли від промислових і сільськогосподарських підприємств, а також від об'єктів житлово-комунального господарства.

На рисунку 2.8 представлено динаміку утворення, перероблення та накопичення відходів у Харківській області. З аналізу видно, що кількість утворених відходів майже не збільшується і залишається на стабільному рівні, тоді як обсяг перероблених відходів становить незначну частину. Проте загальна кількість накопичених відходів демонструє стабільну тенденцію до зростання, що свідчить про недостатню ефективність системи їх утилізації та перероблення.

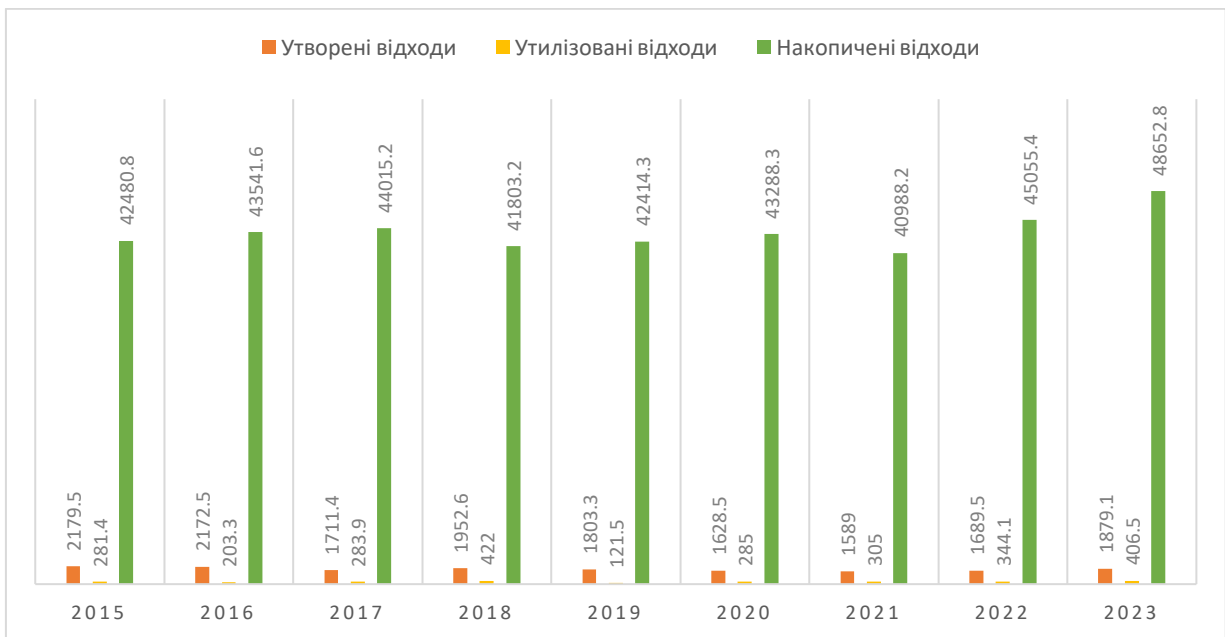

Рис 2.8. Динаміка показників утворення та поводження з відходами у Харківській області, враховуючи відходи, що були утворені домогосподарствами [13]

Згідно з даними Головного управління статистики у Харківській області, у 2020 році було утворено 1628,5 тис. тон відходів, з яких 290,7 тис. тон було утилізовано (використано), що становить лише 17,9% від загального обсягу. З відходів I-IV класів небезпеки (1417,6 тис. тон) іншим підприємствам було передано 1417,6 тис. тон, а 69,0 тис. тон спалено, у тому числі 65,7 тис. тон з енергетичною метою. У Харківській області нараховується 78 організованих

місць видалення твердих побутових відходів, однак документи на право користування земельними ділянками мають лише 14 із них (18%), паспортизацію пройшли 49 об'єктів (63%), а проектно-кошторисну документацію розроблено для 25 об'єктів (32%), з яких 18 отримали позитивні висновки державної екологічної експертизи (23%).

Основними критеріями вирішення проблеми поводження з небезпечними відходами є правове регулювання у цій сфері, мінімізація утворення відходів, розширення їх використання у господарській діяльності, а також запобігання їхньому негативному впливу на навколишнє середовище та здоров'я людей. Однак проблема поводження з твердими побутовими відходами в області залишається надзвичайно актуальною. Для збереження біорізноманіття в регіоні проводяться заходи з розширення території природно-заповідного фонду, відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України №385 від 6 серпня 2014 року.

Природно-заповідний фонд Харківської області станом на сьогодні включає 246 об'єктів, серед яких 13 мають загальнодержавне значення, а 233 — місцеве значення, із загальною площею 74,843 тис. га, що становить 2,38% від загальної площі області. У 2018 році за ініціативи обласної державної адміністрації обласна рада ухвалила рішення № 886-VII від 6 грудня 2018 року щодо створення ентомологічного заказника місцевого значення "Малорогозянський" у Золочівському районі площею 14,1 га, а також рішення № 887-VII про створення ландшафтного парку місцевого значення "Сланський" площею 3 000 га. Однак процес створення та розширення об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) гальмується через обмеження природокористування, яке викликає незгоду органів місцевого самоврядування, землевласників та підприємств лісового господарства. Їхні претензії пов'язані з обмеженнями, встановленими чинним законодавством, такими як заборона випасу худоби, полювання, використання мисливських угідь і регулювання відвідування заповідних територій.

Економічна складова розвитку сільського зеленого туризму є одним із ключових аспектів, що сприяє сталому розвитку цього напрямку в Харківській області. Розвиток сільського зеленого туризму здатен приносити значні економічні вигоди для регіону, включаючи створення нових робочих місць, підвищення доходів місцевого населення, а також популяризацію та збут місцевих продуктів і послуг. Такий підхід не лише забезпечує економічне зростання, але й сприяє розвитку інфраструктури та збереженню природних ресурсів регіону.

Однією з основних економічних переваг сільського зеленого туризму є створення робочих місць для місцевого населення, особливо у сільській місцевості, де можливості працевлаштування зазвичай обмежені. Завдяки наданню послуг з розміщення, харчування, організації екскурсій і розваг, цей вид туризму здатен забезпечити зайнятість для людей різного рівня кваліфікації — від базових посад до управлінських і висококваліфікованих операційних ролей. Таким чином, сільський зелений туризм сприяє не лише соціальному, а й економічному розвитку сільських громад.

Окрім цього, сільський зелений туризм значно впливає на формування місцевого доходу. Туристи, відвідуючи сільські території, витрачають кошти на продукти харчування, сувеніри, послуги та ремісничі вироби, що підтримує місцевий бізнес і стимулює економічне зростання. Особливе значення має популяризація використання місцевих продуктів та матеріалів у діяльності закладів сільського туризму. Включення у меню місцевих страв, використання регіональних ресурсів у будівництві або дизайні помешкань, а також просування ремесел і сувенірів допомагають створювати стабільний попит на продукцію регіону. Загалом, сільський зелений туризм сприяє не лише економічному розвитку Харківської області, але й сталому використанню місцевих ресурсів, забезпечуючи підтримку для місцевої економіки та громади в цілому.

2.3. Проблеми розвитку сільського зеленого туризму на Харківщині в повоєнний час

Сільський зелений туризм набуває все більшої популярності в Україні завдяки багатству природних ресурсів, культурної спадщини та традиційних цінностей сільських громад. Проте, незважаючи на його потенціал як дієвого інструменту економічного розвитку та зміцнення соціальної інтеграції, цей сектор стикається з рядом суттєвих викликів. Сучасні умови економічної нестабільності, недостатній рівень інфраструктури, правова неврегульованість та брак професійних кадрів створюють перешкоди для сталого розвитку сільського туризму. Розуміння та аналіз цих проблем є ключем до розробки ефективних стратегій підтримки сільського зеленого туризму в Україні.

Нині держава визначає туризм як один із пріоритетних напрямків розвитку, і діючі стандарти в туристичній галузі створюють передумови для функціонування стабільного та цивілізованого ринку з надійними та різноманітними послугами. Однак, збереження високої якості цих послуг залишається значною проблемою для сільського зеленого туризму в Україні [39].

Наукові дослідження і сучасний досвід підтверджують, що інтенсивний розвиток сільського зеленого туризму може сприяти структурній перебудові економіки, забезпеченню демографічної стабільності та розв'язанню соціально-економічних викликів у сільській місцевості. Цей напрямок найбільше відповідає цілям сталого розвитку України, оскільки сприяє збереженню природного та культурного середовища, підвищенню добробуту місцевих громад, а також забезпеченню туристів екологічно чистими місцевими продуктами.

На світовому рівні туризм також постійно розвивається, стаючи однією з найбільш динамічних галузей економіки. Сучасний туризм орієнтується на Глобальні цілі сталого розвитку ООН до 2030 року та охоплює нові напрямки.

Динаміка галузі робить туризм ключовим драйвером соціально-економічного розвитку [40].

За даними Всесвітньої туристичної організації, у 2021 році міжнародні туристичні прибуття сягнули 1,5 мільярда, що на 4% більше, ніж попереднього року. Незважаючи на невизначеність, спричинену такими факторами, як Brexit, банкрутство туристичного агентства Thomas Cook та кількох європейських бюджетних авіакомпаній, геополітичну та соціальну напругу, а також глобальний економічний спад, зростання все ж було зафіксовано в усіх регіонах. Однак, темпи зростання туризму уповільнилися порівняно з попередніми роками, що позначилося в основному на розвинених економіках, зокрема Європи та Азіатсько-Тихоокеанського регіону [55].

Глобальна пандемія COVID-19, яка була оголошена Всесвітньою організацією охорони здоров'я 11 березня 2020 року, значно вплинула на туристичну галузь, що призвело до закриття кордонів, припинення транспортного сполучення та введення карантинних обмежень. Це мало негативний ефект як на попит, так і на пропозицію у сфері туризму, що, за оцінками Всесвітньої туристичної організації, могло призвести до падіння доходів від туризму на 20-30%, або 300-450 мільярдів доларів США, а за найгіршим сценарієм - до 1,5 трильйона доларів втрат у глобальній туристичній індустрії [68].

Пандемія підтвердила необхідність переходу до сталого туризму, який став сучасним трендом. Туристи почали віддавати перевагу більш екологічним видам транспорту, таким як потяги, уникати перенасичених туристичних місць та обирати здорову органічну їжу. Основні тенденції включають прагнення туристів отримати локальний досвід, індивідуальні поїздки, духовні та паломницькі подорожі, трансформаційні подорожі, що поєднують відпочинок із культурним обміном або волонтерством, а також збільшення поїздок на різні заходи та впровадження новітніх технологій у туристичну індустрію.

В Україні туризм має значний потенціал, однак частка туристичної галузі у структурі ВВП залишається низькою. У 2021 році вона складала лише 1,4%, що є одним із найнижчих показників у Європі. Незважаючи на те, що в 2019 році частка галузі у ВВП зросла до 5,4%, у 2021 році через пандемію сектор туризму зазнав значних втрат. У 2020 році уряд України передбачив фінансування у розмірі 240 мільйонів гривень для розвитку туризму, а також 500 мільйонів гривень для програми мобільності школярів. На жаль, через пандемію туристична галузь не отримала запланованого фінансування, а після – повномасштабне вторгнення росії, через що пріоритетність ідеї ще більш знецінилась.

Політика ціноутворення в сільському туризмі є одним із ключових факторів, які впливають на залучення туристів. Ціни на послуги та проживання можуть варіюватися залежно від багатьох чинників, таких як географічне розташування об'єкта, умови середовища, сезонність, популярність напрямку та рівень послуг. Згідно з дослідженнями, попри поширене сприйняття сільського туризму як доступного виду відпочинку для сімей, ціни не завжди відповідають цій моделі (табл. 2.5.)

Таблиця 2.5.

Середня вартість проживання у сільській місцевості в Харківській області, грн/чол.

Назва закладу	Умови	Вартість проживання	Вартість харчування
База відпочинку «Паляниця»	Окремі будиночки на 2-4 людини, знаряддя для повноцінного відпочинку додаються – мангал, відкрита альтанка, дрова	Будинок на двох – 1500-2500 грн (будній – вихідний день)	Дворазове харчування, що входить у вартість проживання
База відпочинку «Тимченки»	Будинки для 2-5 людей, альтанки до 100 людей, оренда катамаранів, облаштований берег річки	Будинок – 500-1200 грн (без зручностей та з)	Орієнтовно 250 грн

«Soich Park»	Будинки до 6 осіб, номери в житлових корпусах, оренда альтанок для з барбекю, паркувальне місце, облаштоване місце для кемпінгу, ресторан та кафе на території, відпочинок на березі водосховища	Будинок стандарт на двох – 1600 грн/доба Кімната стандарт для двох – 550 грн/доба	Триразове харчування, що входить у вартість проживання
«Коробки»	Будинки різної категорії, ресторан на території, розважальна інфраструктура (більярд, настільний теніс, баня, оренда човнів та катерів, дитячий майданчик), облаштований берег річки	Дім на двох – 760 грн Дім на 8 місць – 1790 грн	Харчування в кафе

Джерело: складено автором

Надання цінових знижок є ефективним інструментом, який може підвищити привабливість сільських туристичних послуг для різних категорій туристів. Згідно з дослідженням, у таких регіонах, як Київ, Полтава та Львів, знижки застосовуються досить рідко. Однак в Івано-Франківській, Закарпатській та Чернігівській областях активно використовуються різні типи знижок, які допомагають залучити туристів. Серед них – знижки для груп туристів, знижки на більшу кількість днів перебування, а також спеціальні пропозиції для постійних клієнтів та сімей із дітьми [42].

У сфері сільського зеленого туризму підприємці, які не мають достатніх економічних знань і досвіду в застосуванні цінових стратегій, часто встановлюють ціни інтуїтивно або орієнтуючись на ціни конкурентів. Це призводить до нестабільності та непрогнозованості цін у галузі, що може негативно впливати на привабливість послуг для туристів. Тому існує потреба в розробці чіткого механізму для визначення собівартості послуг, які складають туристичний продукт, а також механізму цінових знижок.

Враховуючи дослідження, можна виокремити основні фактори, які впливають на формування попиту туристів у цій сфері:

1. Місце розташування – чим більш мальовничим і привабливим є регіон, тим вищий попит на його відвідування.
2. Сезонність – попит може значно змінюватися в залежності від пори року (літній або зимовий період).
3. Якість і різноманітність послуг – чим більше послуг і якісніше їх надання, тим вищий рівень зацікавленості туристів.
4. Екологічні та культурні фактори – доступ до екологічно чистої природи і можливість ознайомитися з місцевими культурними традиціями приваблюють туристів.
5. Цінові знижки та акції – надання знижок за тривале перебування, для постійних клієнтів або для сімей із дітьми також збільшує привабливість місць відпочинку.

Розробка системи цінових знижок і чітке визначення витрат на послуги допоможе підприємцям у галузі сільського зеленого туризму краще відповідати потребам туристів та підвищити економічну ефективність своєї діяльності.

Необхідність розвитку сільського зеленого туризму в Україні визначається зростанням попиту серед жителів українських міст та іноземців на відпочинок у сільській місцевості. Міські жителі все частіше прагнуть уникнути міського шуму та стресу, шукаючи спокою та відпочинку на природі.

Історико-етнографічна спадщина українських сіл має велику цінність і може зацікавити як вітчизняних, так і іноземних туристів. Українські села зберігають багату культуру, традиції та ремесла, що становлять значний туристичний потенціал.

Також сільський зелений туризм важливий для популяризації багатих рекреаційних ресурсів, що включають мальовничі природні ландшафти, річки, ліси, гори, які створюють ідеальні умови для відпочинку та відновлення сил.

Чистота довкілля в сільській місцевості, що стає привабливим для туристів, які шукають екологічно чисті території для відпочинку. Для туристів вигідні ціни на житло в садибах, що також дозволяє використовувати наявні ресурси та інфраструктуру для розвитку сільського туризму без значних інвестицій.

Є високі можливості надання комплексу додаткових послуг, таких як організація екскурсій, риболовля, збирання ягід та грибів, що додає різноманіття до туристичного продукту і сприяє підвищенню інтересу до такого виду відпочинку.

Розвиток сільського зеленого туризму в Україні має великий потенціал і може сприяти не лише зростанню доходів місцевих громад, але й збереженню культурних традицій, природних багатств і підвищенню якості життя у сільській місцевості [43].

Важливу роль у розвитку сільського зеленого туризму в Україні відіграє формування позитивного ставлення до нього серед населення. Підвищення обізнаності громадян про переваги та можливості зеленого туризму є пріоритетним завданням. Наразі ставлення українців до цього виду відпочинку коливається від байдужості до зростаючого інтересу, зважаючи на його екологічні та економічні переваги. Однак багато українців все ще недостатньо обізнані щодо сільського туризму та його основних принципів.

У цьому контексті важливим є створення позитивного іміджу зеленого туризму через засоби масової інформації, які можуть сприяти популяризації такого типу відпочинку серед населення. Важливо також залучити місцеві органи влади до підтримки розвитку сільського туризму в регіонах, що допоможе створити належні умови для підприємців і забезпечити якісний відпочинок для туристів.

Загалом, формування позитивного образу сільського зеленого туризму, ознайомлення населення з його основами та принципами, а також підтримка з боку держави та місцевих органів влади є ключовими елементами для успішного розвитку цього напрямку в Україні [30].

Для розвитку сільського зеленого туризму в Україні важливо створити в містах спеціальні інформаційні центри, які б забезпечували туристів і мешканців достовірною інформацією про сільські господарства, пропоновані послуги, цінові умови, а також відповідали на всі інформаційні запити. Такі центри сприятимуть підвищенню обізнаності туристів та надаватимуть необхідну інформацію для планування відпочинку.

Крім того, для власників садиб, які бажають брати участь у сільському туризмі, необхідно організовувати регулярні тренінги та семінари. Це дозволить обмінюватися досвідом, отримувати нові знання та впроваджувати стандарти обслуговування, що відповідають сучасним вимогам туристів. Також варто розробити систему категоризації зелених садиб, яка допоможе визначати рівень послуг і підвищувати їхню якість.

До основних перешкод для розвитку сільського туризму в Україні належать транспортна віддаленість баз відпочинку, незадовільний стан доріг, а також недоліки в обслуговуванні, що не завжди відповідають вимогам сучасних туристів. Нині, завдяки зусиллям обласної та місцевої влади, поступово оновлюється комунікаційна інфраструктура, впроваджуються стандарти гостинності, а також надається фінансова підтримка для малого бізнесу в сільській місцевості.

Ще однією проблемою є незадовільний стан пам'яток культурної спадщини, що потребує значних інвестицій у реставрацію та відродження. Оскільки пакет послуг у сільському туризмі залишається обмеженим, це негативно позначається на привабливості та якості туристичних потоків [9;10].

Серед популярних видів сільського зеленого туризму можна виокремити фольклорний, кінний, рафтинг, винний, історико-етнографічний, велосипедний туризм та інші.

Напрями розвитку сільського зеленого туризму відносяться більше до традиційних. Зараз відомо про три види цього туризму, з них: агротуризм – це вид сільського зеленого туризму як рекреаційного та пізнавального характеру, в якому використовуються садиби або землі сільськогосподарських

підприємств, що в той момент не становлять користі для сільської місцевості. Законодавчо цей вид туризму може не мати обмежень щодо навантаження на територію та регламентації видів розваг.

Таблиця 2.6

Переваги розвитку зеленого та сільського туризму в Україні

Фактори розвитку	Фактори «гальмування» розвитку
Базується на моделі сталого розвитку	Слабка рекламна діяльність з боку державних та місцевих органів управління
Не вимагає великого стартового капіталу	Мала поінформованість про можливості розвитку туристичного напрямку на місцях реалізації
Не є основним видом діяльності	Законодавча, методична, організаційна невизначеність
Організація просування національного туристичного продукту на міжнародному ринку туристичних послуг	Відсутність кадрової підготовки суб'єктів зеленого та сільського туризму в Україні
Розвиток конкуренції на ринку	Відсутність чітко сформованої стратегії розвитку зеленого та сільського туризму в Україні
Сприятлива кон'юнктура ринку	Відсутність спеціальної фінансової підтримки з боку держави, що була б спрямована на зелений, сільський та екотуризм туризм

Джерело: [44]

Другий вид сільського зеленого туризму – це відпочинок за містом, основою розвитку якого є капітальний житловий фонд у садибах власників, а також природні, історичні, культурні, архітектурні, рекреаційні а інші цінності.

Третій вид сільського зеленого туризму – це екотуризм, що являє собою науково-освітній вид сільського зеленого туризму, характерний для сільської місцевості та населених пунктів, що розташовуються на територіях національних парків, природних парків, заповідних територіях, які також передбачають певні відповідні обмеження щодо навантаження на територію та регульовану видиму рекреацію [47].

Для масштабного розвитку зеленого туризму в Україні існує зростаючий попит на відпочинок у сільській місцевості, як серед жителів українських міст, так і серед іноземців. Також є значний потенціал для задоволення цього попиту, зокрема завдяки унікальним природним і культурно-історичним ресурсам українського села наявності вільного сільського житлового фонду

для розміщення туристів, трудових ресурсів для їх обслуговування та традиційної гостинності місцевих господарів.

Отже, розв'язання сучасних соціально-економічних проблем сільських територій можливе через розвиток сільського зеленого туризму. Це передбачає залучення українських громадян до участі у його розвитку та визнання сільського зеленого туризму як важливого елемента туристичної індустрії України. Розвиток цього виду туризму позитивно впливає на соціально-економічне становище села, зокрема шляхом збільшення зайнятості сільського населення, диверсифікації видів діяльності, пошуку нових ринкових ніш, що сприятиме підвищенню прибутковості та стабільності в умовах конкуренції, а також зниженню виробничих і фінансових ризиків.

Відсутність чіткої державної політики та системи нормативно-правового забезпечення є серйозною перешкодою для розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Наразі відсутня єдина законодавча база, яка б регулювала діяльність у цьому напрямі, а також чітке визначення термінів, що використовуються у сфері сільського туризму. У різних нормативно-правових актах зустрічаються терміни "агротуризм", "екотуризм", "сільський туризм", "зелений туризм" і "сільський зелений туризм", однак жоден документ не надає єдиного визначення поняття "сільський зелений туризм" і не уточнює особливості його регулювання.

Закон України "Про туризм" згадує сільський зелений туризм, поділяючи його на сільський і екологічний (зелений) туризм, однак не містить чіткого визначення особливостей цього виду туризму. Закон "Про особисте селянське господарство" визначає правові та організаційні засади ведення селянського господарства та допускає надання послуг у сфері сільського туризму, дозволяючи фізичним особам надавати такі послуги без реєстрації як підприємці. Це є важливим кроком для розвитку галузі, але недостатнім для забезпечення комплексного правового регулювання.

Попри спроби створити спеціальне законодавство для сільського туризму, жоден із запропонованих законопроектів не був прийнятий.

Законопроекти "Про сільський туризм" (№ 0920 від 2006 року) та "Про сільський зелений туризм" (№ 3467 від 2007 року) були зняті з розгляду Верховною Радою України. У 2017 році було прийнято за основу проект закону про внесення змін до Закону України "Про особисте селянське господарство", однак подальший законотворчий прогрес у сфері сільського туризму припинився [32].

Серед інших перешкод також є нерозуміння сільського зеленого туризму як особливої галузі, відмінної від комерційного туризму в урбанізованих зонах. На законодавчому рівні немає чітких критеріїв для розмежування підприємницької та непідприємницької діяльності в цій сфері, що спричиняє ототожнення сільського туризму з високоприбутковим бізнесом. Це обмежує можливості для розвитку сільського зеленого туризму як невеликого сімейного бізнесу та обмежує його доступність для широкого кола туристів.

Для сталого розвитку рекреаційної діяльності у сільських регіонах України важливо створити партнерські відносини між державою, бізнесом та професійними громадськими організаціями, враховуючи специфіку потреб сільського зеленого туризму. Це має відобразитися у розробці та реалізації загальнодержавних і місцевих програм соціально-економічного розвитку.

У підсумку можна зазначити, що розвиток сільського зеленого туризму в Україні стикається з низкою серйозних проблем, які обмежують потенціал у соціально-економічному житті країни. Основними бар'єрами є відсутність відповідної законодавчої бази, проблеми з транспортною інфраструктурою, недостатня підтримка з боку держави, а також низький рівень обізнаності населення щодо можливостей цього туризму. Негативно впливає і незадовільний стан культурної спадщини, що потребує реставрації. Для подолання цих перешкод важливо впроваджувати механізми державного регулювання, підтримувати розвиток інформаційних центрів, організовувати навчання для власників садиб та створювати позитивний імідж українського сільського туризму в очах іноземних і вітчизняних туристів.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ХАРКІВЩИНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

3.1. Стратегічні напрями розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області в повоєнний період

Розвиток сільського зеленого туризму, враховуючи сучасні економічні умови України, не потребує значних капіталовкладень, оскільки базується на використанні існуючої інфраструктури сіл, приміщень сільських господарств та інших об'єктів. Цей вид туризму включає відвідування сільської місцевості (малих міст), агропідприємств, знайомство з побутом селян, гастрономічними традиціями та виноробством, що відповідає глобальним трендам туризму та концепції економіки вражень, популярної в Україні та світі.

Сталий розвиток передбачає задоволення сучасних потреб без шкоди для майбутніх поколінь, а також створення довгострокових цінностей. Для оцінювання сталості країни, компанії, регіони та місцеві спільноти застосовують оцінку за трьома векторами розвитку: вплив на навколишнє середовище, дії для розв'язання соціальних завдань та ефективне управління самою організацією.

У межах досліджень сільського зеленого туризму було проведено SWOT-аналіз у Харківському регіоні, де визначено сильні та слабкі сторони цього виду туризму, а також його можливості та загрози.

На нашу думку, сильні сторони очевидні – природні та культурні ресурси нашого регіону є надзвичайно привабливими для туристів. Особливу цінність створює близькість місць відпочинку та рекреації до цих ресурсів, що значно підвищує бажання відвідати ці території. Однак нинішня ситуація в Україні значно знижує привабливість туризму в нашому регіоні. Постійна загроза обстрілів з боку росії створює небезпеку для туристів, а також призводить до знищення культурних пам'яток. Природні ресурси також зазнають шкоди через погіршення стану навколишнього середовища внаслідок воєнних дій.

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз сільського зеленого туризму в Харківській області

STRENGTHS	WEAKNESSES
<ul style="list-style-type: none"> • Наявність природних та культурних ресурсів для розвитку туризму в регіоні • Задовільний стан інфраструктури та зручне розташування місць відпочинку • Підвищення екологічної та соціальної свідомості серед населення • Розвинута сільськогосподарська галузь та збережені побут і традиції місцевого населення 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостатній розвиток транспортної інфраструктури для забезпечення зручного доступу до регіонів • Низький рівень обізнаності місцевих про можливості СЗТ • Відсутність чіткого регулювання та підтримки з боку держави • Невисокий рівень обслуговування туристів • Низький рівень маркетингу туристичних послуг
OPPORTUNITIES	THREATS
<ul style="list-style-type: none"> • Використання нових технологій для покращення якості обслуговування • Розвиток співпраці з іншими галузями (транспорт, заклади харчування та ін.) • Розвиток інфраструктури • Залучення іноземних туристів до СЗТ в харківському регіоні 	<ul style="list-style-type: none"> • Погіршення екологічного стану через воєнні дії на території регіону • Руйнування культурних пам'яток та природних об'єктів окупантами • Нестабільна політична ситуація та низький рівень безпеки • Конкуренція з іншими регіонами країни, де СЗТ більш розвинений

Складено автором

У розділі «Можливості» ми відзначили потенціал залучення іноземних туристів до розвитку сільського туризму. Це може стати ефективним інструментом створення позитивного враження про наш регіон. Туристи, що отримають приємний досвід під час відвідин, ймовірно, розкажуть про це своїм знайомим, що може сприяти залученню нових подорожуючих. Водночас існують певні виклики, які можуть вплинути на загальне сприйняття регіону. Наприклад, у Харківській області слабо розвинена транспортна та дорожня інфраструктура, що створює певні незручності для туристів.

Ще одним викликом для розвитку сільського туризму є низький рівень обізнаності місцевих жителів про можливості займатися туристичною діяльністю. Місцеві підприємці часто не усвідомлюють потенціалу цієї сфери. Крім того, бракує якісного маркетингу туристичних послуг, що обмежує можливість ефективного просування регіону на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Розвиток сільського зеленого туризму відіграє важливу роль у відновленні туристичного бізнесу в цілому, що в перспективі може стати транскордонним. Україна має унікальні сільські дестинації, які є надзвичайно привабливими для іноземних туристів, що відкриває нові можливості для залучення міжнародних мандрівників. Однак для реалізації цього потенціалу необхідно збільшити бюджетну підтримку, спрямовану на розвиток сільського туризму.

На нашу думку, перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні та його туристичного продукту мають базуватися на таких основних положеннях (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2.

Сучасні тренди розвитку сільського зеленого туризму

Глобальні тренди	Реалізація в турпродукті сільського зеленого туризму
Здоров'я і безпека	Подорожі до сільської місцевості асоціюються з екологічною чистотою, харчуванням здоровими продуктами, овочами та фруктами "з грядки", розміщення у фермерських будинках - це розміщення в гостях у сім'ї, що асоціюється з чистотою та безпекою
Благополуччя та wellness	Єднання з природою, характерне для більшості видів сільського туризму, сприяє відновленню фізичного та ментального здоров'я, активності сільського туризму відповідають підходам ЗСЖ (здорове харчування, активності на свіжому повітрі, фізична праця тощо)
Споживання і видатки	Турпродукт сільського туризму, як правило, передбачає подорожі "ближче до дому", часто у форматі турів вихідного дня, замських екскурсій, що сприяє зниженню витрат на подорожі та усвідомленому споживанню. Можна поєднати турпоїздку на ферму з придбанням здорових, органічних продуктів для подальшого споживання
Діджиталізація	Об'єкти сільського туризму, туроператори та турагенти, що реалізують турпродукт сільського туризму, активно використовують цифрові технології та сервіси під час просування та реалізації турпродукту, цифрові технології дають змогу робити сільський турпродукт доступним для сучасного споживача
Персоналізація	Не масовий вид туризму. Багато видів сільського турпродукту (відвідування еко-ферм, приватних виноробень, садіб тощо) передбачають індивідуальне обслуговування або обслуговування в малих групах, що сприяє персоніфікації сервісу як під час планування поїздки, так і під час надання послуг
Унікальний досвід подорожуючого	Сільський туризм - один із найяскравіших проявів цього тренда. Усі види сільського туризму передбачають набуття унікального досвіду і вражень: долучення до сільськогосподарських робіт, участь у збиранні врожаю, догляді за свійськими тваринами, приготування страв із фермерських продуктів, занурення в побут і культуру сільських жителів певної місцевості (країни). Подорож людей до

	людей: проживання в сільських будинках, харчування з сім'ями сільських жителів, спілкування з місцевою спільнотою. Простота і занурення в життя сільської спільноти (малих міст).
Віддалена робота	Практикується віддалена робота з проживанням у сільській місцевості/малих містах, наодинці з природою. Плюси: низька вартість оренди житла, харчування, можливість харчуватися корисними та смачними продуктами. Можливі мінуси: слабо розвинена інфраструктура, низька якість інтернет-з'єднань
Новий погляд на туризм та подорожі	Сільський туризм дає змогу реалізувати багато трендів споживчої поведінки в подорожах, актуальних у постковідній реальності: вибір "зелених" дестинацій, подорожі ближче до дому, зростання подорожей на власному автомобілі, поєднання віддаленої роботи з подорожами
Стійкий туризм	Виробництво і споживання, що ґрунтується на принципах сталого розвитку, "зелений порядок денний", еко-готелі, екологічні продукти тощо. Розвиток енергозберігаючих і ресурсозберігаючих технологій.
Планування	Нові об'єкти сільського туризму, туроператори сільського туризму активно впроваджують цифрові технології при проєктуванні турпродукту, створенні послуг і сервісів для туристів. Агробізнес активно використовує сучасні формати ведення бізнесу, інновації, що підвищує привабливість турпродукту сільського туризму (гравітаційні виноробні, органічне рослинництво та тваринництво, органічне рослинництво і тваринництво, "зелені" ресторани тощо)

Складено автором за матеріалами: [9;42]

Варто зауважити, що пандемія, а згодом і війна, значно вплинули на соціально-економічну систему країни в цілому, змінивши характер господарської та соціальної діяльності. Ці події фактично стали каталізатором активної фази цифрової революції. Зазначений фактор необхідно враховувати під час розробки та реалізації заходів, спрямованих на підтримку сільського зеленого туризму.

У таблиці 3.3 наведено прогностичні показники цифровізації різних сфер життєдіяльності нашої країни до 2030 року. Відповідно до даних, передбачаються досить амбітні результати: за наступне десятиріччя частка цифрової економіки у ВВП України зросте до 65%, тоді як у 2021 році цей показник складав лише 3%.

Таблиця 3.3

Частка цифрової економіки у ВВП України (КРІ)

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Частка цифрової економіки у загальному ВВП, %	3%	5%	8%	11%	15%	20%	28%	40%	52%	65%

Джерело: [54]

У процесі визначення стратегічних напрямів розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області ми провели інтерв'ю з пані Лілією Іванівною, адміністратором бази відпочинку «Паляниця», а також із власницею кінного клубу «Віват». Зазначені підприємства розташовані в селі Тимченки, що в Чугуївському районі Харківської області, і є важливими учасниками туристичної інфраструктури регіону (рис. 3.1).

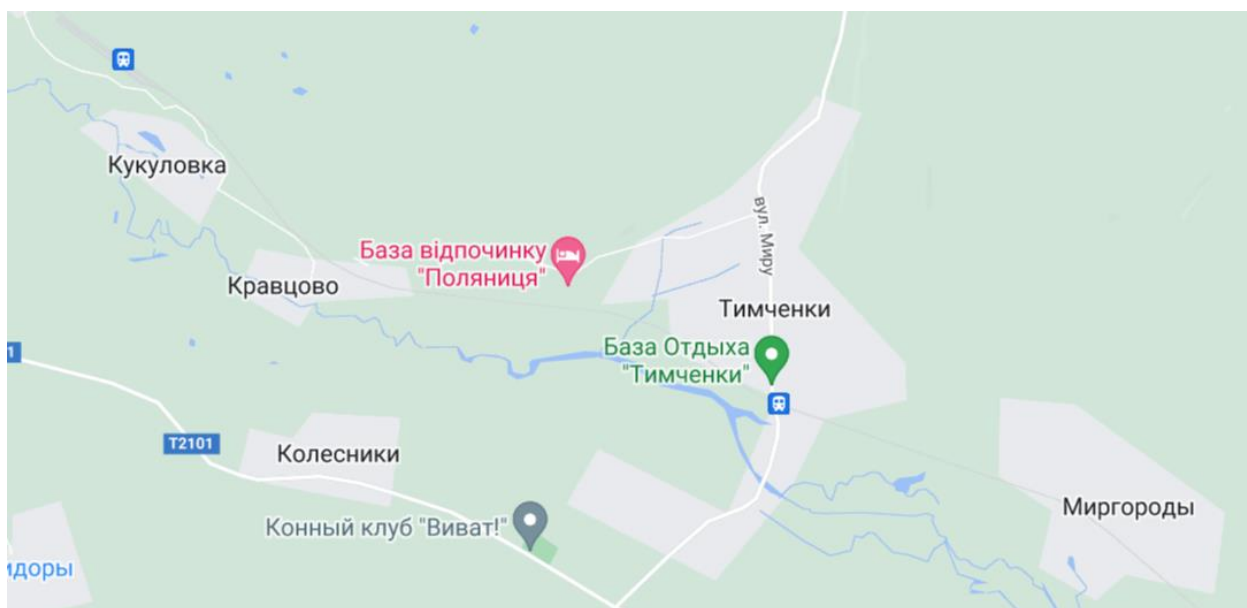

Рис. 3.1. Розташування бази відпочинку «Паляниця» та кінного клубу «Віват» в Харківській області

За результатами спілкування з адміністрацією бази відпочинку «Паляниця» вдалося отримати наступну інформацію. База відпочинку надає широкий спектр послуг, орієнтованих на комфорт і різноманітні потреби гостей. Серед них: проживання у будинках, оснащених усіма необхідними зручностями та технікою, включаючи мікрохвильові печі, телевізори та електрочайники. За потреби гостям надаються додаткові спальні місця

безкоштовно. Для дітей організовано спеціальні розваги: гамаки, маленькі басейни. Крім того, база пропонує казани, набори для барбекю, шампури та дрова для мангалу, а також послуги покоївок для обслуговування номерів.

Серед іноземних відвідувачів були представники української діаспори зі США, родичка одного з місцевих мешканців із Канади, а також іноземці, які брали участь в іграх на території бази. Серед українських туристів «Паляницю» відвідують мешканці Дніпропетровської, Запорізької, Київської та Харківської областей. До окупації частини Донбасу база користувалася популярністю серед гостей з Донецька та Луганська.

Потрібно зазначити, що були пропозиції співпраці з туристичними підприємствами на умовах 30% від виручки, але через достатній туристичний потік база поки не потребує додаткової допомоги.

Попри стабільний потік відвідувачів, облік гостей досі ведеться в Excel. Це ускладнює процес управління даними, зокрема роботу з екскурсіями, для яких інформацію доводиться вводити вручну в агрегатори. Для порівняння, на Заході такі процеси автоматизовані за допомогою систем на кшталт channel manager.

Пані адміністратор також зазначила, що з початком повномасштабної війни, бази відпочинку почала приймати біженців. Умови для кожного біженця встановлювалися індивідуально – плата покривала лише комунальні послуги у розмірі 500 грн. У перші місяці війни база була заповнена біженцями на 100%. Станом на початок осені частка біженців серед гостей знизилася до 30%.

Щодо кінного клубу «Віват», вдалося з'ясувати наступне. Гості клубу були як місцеві, так і закордонні. Серед іноземців – туристи з Канади, Ізраїлю, Фінляндії, Норвегії, Польщі, Австрії та Іспанії. Українські гості здебільшого приїжджали з Харкова та області, тоді як іноземці зазвичай були друзями або родичами місцевих мешканців.

Щодо просування, інформацію про кінний клуб можна знайти через рекламу на сайті ****057.ua**** та сторінки у Facebook й Instagram. Проте

соціальні мережі ведуться недостатньо активно. Часто люди, які випадково проїжджали повз, забирали візитки та згодом поверталися.

Узагальнюючи відповіді власників суб'єктів сільського зеленого туризму та наявну у відкритому доступі інформацію в мережі Інтернет, можна зробити висновок, що під час війни суб'єкти сільського зеленого туризму Харківської області адаптують свою діяльність до нових умов, впроваджуючи такі стратегії (рис.3.2).

Рис. 3.2 Напрямки розвитку діяльності суб'єктів сільського зеленого туризму після початку повномасштабної війни

Релокація та відновлення. Багато агросадиб переміщують свою діяльність до безпечніших регіонів або відновлюють роботу після деокупації, забезпечуючи безпеку гостей та персоналу.

Диверсифікація послуг. Окрім традиційного розміщення, агросадиви пропонують майстер-класи, екскурсії, гастрономічні тури та інші активності, що відповідають новим реаліям.

Підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Агросадиви надають тимчасове житло та соціальну підтримку ВПО, сприяючи їхньому адаптуванню та інтеграції в місцеві громади.

Використання цифрових технологій. Для залучення клієнтів агросадиби активніше використовують онлайн-платформи для бронювання, маркетингових кампаній та комунікації з потенційними гостями.

Співпраця з місцевими громадами та організаціями. Агросадиби активно взаємодіють з місцевими органами влади, громадськими організаціями та іншими підприємствами для спільного вирішення проблем та розвитку територій.

Ґрунтуючись на результатах опитування адміністрації зазначених баз відпочинку, однією з головних проблем, із якими стикаються туристичні підприємства, є недостатня їх цифровізація. У сучасному світі цифрова присутність є критично важливим аспектом конкурентоспроможності бізнесу. Недостатній рівень автоматизації та використання цифрових технологій може призводити до втрати потенційних клієнтів.

Згідно з дослідженням Booking.com, третина споживачів туристичних послуг у світі виявляє зацікавленість у використанні штучного інтелекту під час планування подорожей. Завдяки запитам у пошукових системах користувачі залишають у мережі значну кількість інформації про свої вподобання, способи оплати та заплановані витрати. Водночас для 50% опитаних респондентів немає значення, хто допомагає в плануванні подорожі – людина чи чат-бот. Якщо сервіс бронювання надасть відповідний варіант, імовірність його придбання значно зростає.

Великі онлайн-платформи вже активно розвивають власні інструменти штучного інтелекту. У майбутньому цей досвід переймуть і менші учасники ринку. З огляду на це, створення цифрової платформи для баз відпочинку могло б вирішити цю проблему. Така платформа допоможе туристичним підприємствам розширити охоплення аудиторії та збільшити свою онлайн-присутність. Цифрові послуги вже сьогодні називають одним із найперспективніших інструментів сталого розвитку туристичної галузі. Прогнозується, що такі рішення супроводжуватимуть туристів на всіх етапах подорожі – від планування до обміну враженнями після її завершення.

3.2. Програма підтримки сільського зеленого туризму на Харківщині в повоєнний період

Програма підтримки сільського зеленого туризму на Харківщині спрямована на розвиток туристичного потенціалу регіону через підтримку малих господарств, фермерських об'єктів та культурних ініціатив у сільській місцевості. Вона акцентує увагу на цифровізації послуг, що відповідає глобальним трендам та потребам сучасних туристів.

Мета програми – сприяння відновленню економіки Харківщини, створення нових робочих місць, розвиток сільських територій та покращення якості життя місцевого населення через підтримку сільського зеленого туризму.

Таблиця 3.4

Програма розвитку сільського зеленого туризму на Харківщині (2024-2029 рр.)

№	Напрямок діяльності	Цілі та завдання	Термін реалізації	Очікувані результати	Відповідальні органи	Джерела фінансування
1	Розробка стратегії зеленого туризму	Проведення досліджень потенціалу регіону, створення плану розвитку	2024-2025	Узгоджена стратегія розвитку туризму	Обласна рада, Департамент туризму	Місцевий бюджет, гранти
2	Навчання для фермерів та підприємців	Проведення семінарів, тренінгів з організації агротуризму	2024-2025	Збільшення кількості підготовлених операторів зеленого туризму	Обласний центр зайнятості	Гранти, міжнародна допомога
3	Інфраструктурний розвиток	Реконструкція доріг, облаштування туристичних зон	2024-2029	Поліпшення транспортної доступності, зручні туристичні об'єкти	Місцева влада, інвестори	Державний бюджет, місцеві інвестиції
4	Промоція зеленого туризму	Створення цифрової платформи,	2025-2027	Збільшення туристичного потоку,	Департамент культури	Обласний бюджет,

		проведення фестивалів, виставок,		впізнаваність у регіону		спонсорські внески
5	Підтримка малих господарств	Консультації щодо грантової підтримки, створення пільгових умов	2024-2026	Зростання кількості зелених садиб	Агентство розвитку підприємництва	Гранти, державні програми підтримки
6	Розробка туристичних маршрутів	Створення тематичних маршрутів: етнотуризм, гастротуризм, екоекскурсії	2025-2029	Різноманітність туристичних пропозицій	Туристичні агенції, місцева влада	Місцевий бюджет, приватні інвестори
7	Збереження культурної спадщини	Відновлення історичних об'єктів, популяризація народних традицій	2025-2028	Збереження культурних пам'яток, розвиток етнічного туризму	Музейні установи, громади	Фонди культурної спадщини, гранти
8	Моніторинг і оцінка програми	Щорічний аналіз виконання, коригування плану за потреби	2024-2029	Підвищення ефективності реалізації програми	Регіональні ради	Місцевий бюджет

Основні напрями реалізації Програми зображені на рис. 3.3.

1. Відновлення туристичної інфраструктури

- Ремонт і будівництво доріг: забезпечення якісного сполучення до основних туристичних об'єктів і садиб.
- Відновлення культурних та природних пам'яток: реставрація постраждалих історичних будівель, церков, музеїв, а також відновлення ландшафтних зон.
- Створення місць відпочинку та кемпінгів: організація зон для туристів у природних локаціях, побудова паркінгів, кемпінгових зон.

- Інфраструктура для людей з обмеженими можливостями: облаштування територій для зручного доступу та комфортного перебування осіб з інвалідністю.

Рис. 3.3. Основні напрями реалізації Програми підтримки сільського зеленого туризму на Харківщині в повоєнний період

2. Цифровізація послуг:

- Створення приватно-державної цифрової платформи управління агротуристичним підприємством
- Розробка платформ для онлайн-бронювання сільських садиб, екскурсій і послуг.
- Впровадження мобільних додатків з інтерактивними мапами туристичних локацій Харківщини.
- Підтримка в просуванні туристичних об'єктів через соцмережі та інші цифрові маркетингові інструменти.

3. Підтримка та розвиток сільських туристичних господарств

- Гранти для фермерів і садиб: фінансова допомога на реконструкцію, розширення та обладнання еко-садиб, ферм, господарств.

- Програми для розвитку сільського та агротуризму: допомога для організації місць проживання, дегустаційних турів, майстер-класів для туристів на фермерських господарствах.
- Стимули для місцевих підприємців: податкові пільги та субсидії для підприємств, що працюють у сфері сільського зеленого туризму.
- Цифрові каталоги локальної продукції.

4. Маркетинг та просування Харківщини як туристичного регіону

- Розробка брендваної стратегії регіону: створення єдиного іміджу Харківщини як регіону сільського зеленого туризму.
- Інтернет-просування: розвиток офіційного туристичного сайту та додатків з інтерактивною картою туристичних об'єктів, доступних послуг і маршрутів.
- Соціальні мережі та реклама: проведення рекламних кампаній в соцмережах, залучення блогерів, створення відеоконтенту про Харківщину.
- Організація фестивалів та заходів: підтримка місцевих культурних та гастрономічних фестивалів для привернення уваги туристів та інвесторів.

5. Освітні та консультаційні ініціативи:

- Навчальні програми для власників агросадиб щодо цифрових технологій, маркетингу та гостинності.
- Проведення семінарів і тренінгів для місцевих підприємців у сфері туризму.

6. Розвиток екологічних ініціатив та сталого туризму

- Еко-програми: очистка водойм, створення нових парків та заповідників, підтримка програм з висаджування дерев і збереження біорізноманіття.
- Сортування відходів і екологічні ініціативи: забезпечення туристичних об'єктів баками для сортування, організація збору і переробки відходів.
- Енергоефективні технології: сприяння впровадженню сонячних панелей, систем для зберігання та використання дощової води тощо.

7. Фінансування та міжнародне партнерство

- Фонд підтримки зеленого туризму: створення регіонального фонду, який акумулює кошти на реалізацію проектів у сфері туризму.
- Залучення міжнародних грантів та інвестицій: подання заявок на отримання коштів від міжнародних організацій, зацікавлених у відновленні та розвитку України.
- Державна підтримка та співпраця з приватним сектором: залучення державних коштів і партнерських інвестицій для співфінансування важливих проектів.

8. Залучення волонтерів та громадських організацій

- Волонтерські проекти з розвитку туризму. Створення програм для залучення волонтерів, що допомагатимуть у відновленні інфраструктури, проведенні екскурсій та організації заходів.
- Співпраця з місцевими організаціями. Підтримка громадських організацій та ініціатив, що працюють у сфері екології, культури та туризму.

Ця програма повинна мати комплексний підхід, поєднуючи підтримку підприємців, відновлення інфраструктури та сталий розвиток території, з акцентом на культурні та екологічні цінності Харківщини.

Табл.3.5

Орієнтовна структура бюджету реалізації Програми підтримки СЗТ на Харківщині на 5 років

№ з/п	Напрямки фінансування	Складові напрямку	% від загального бюджету
1.	Відновлення та розвиток інфраструктури	Ремонт та реконструкція доріг (особливо сільських, які ведуть до туристичних об'єктів)	30-40%
		Відновлення та облаштування місць для відпочинку (паркінги, місця для кемпінгу, відпочинку на природі)	10%
		Забезпечення доступу до водопостачання, електрики та інтернету у сільських районах	10%
2.	Розвиток туристичних об'єктів та атракцій	Підтримка місцевих господарств, що займаються зеленим туризмом (ферми, садиби, виноробні)	10%
		Створення нових туристичних маршрутів, еко-стежок	5%

3.	Освіта та підвищення кваліфікації персоналу	Навчальні програми та тренінги для місцевих підприємців у сфері обслуговування, маркетингу, комунікації	5%
		Стажування та обмін досвідом з іншими регіонами України та за кордоном	3%
4.	Маркетинг та просування регіону	Організація фестивалів, культурних заходів та участь у міжнародних виставках	3%
		Реклама в соціальних мережах, ЗМІ, друковані матеріали	4%
5.	Підтримка екологічних ініціатив	Еко-ініціативи (озеленення, очищення водойм, створення заповідників)	5%
6.	Цифровізація послуг	Створення приватно-державної цифрової платформи управління агротуристичним підприємством	10%

Джерело: складено автором

Підрахунок бюджету Програми підтримки сільського зеленого туризму на Харківщині на 5 років повинен враховувати кілька ключових аспектів, зокрема відновлення інфраструктури, підготовку та підвищення кваліфікації персоналу, розвиток туристичних об'єктів, маркетинг та просування регіону. Нижче наведено орієнтовну структуру бюджету, яка може допомогти розпочати розрахунки.

Приблизний бюджет Програми на 5 років можна розрахувати залежно від реальних витрат у кожній із зазначених категорій. Наприклад, орієнтовний стартовий бюджет у 500 млн грн (приблизно 10 млн євро) дозволить значно розвинути сільський зелений туризм у регіоні. Бюджет можна також залучати з міжнародних грантів та інвесторів, що спеціалізуються на зелених ініціативах.

Очікувані результати програми

1. Економічний розвиток регіону: нові робочі місця, активізація місцевого бізнесу, розвиток малих і середніх підприємств.
2. Підвищення рівня життя сільського населення завдяки збільшенню туристичного потоку і покращенню інфраструктури.
3. Зростання туристичного потенціалу Харківщини: створення нових туристичних маршрутів, підвищення впізнаваності регіону.

4. Стабільний притік іноземних інвестицій та туристів: покращення іміджу Харківщини як перспективного туристичного напрямку в Україні.

Враховуючи перспективи розвитку сільського зеленого туризму в повоєнний період, в рамках Програми розвитку сільського зеленого туризму на Харківщині ми пропонуємо створення спеціальної цифрової платформи для сільського зеленого туризму, яка стане важливим інструментом для розвитку цього сектора. Платформа має на меті забезпечити представлення туристичних продуктів учасників ринку, сприяти їхньому просуванню, надавати рекламну та іміджеву підтримку, а також інформувати потенційних споживачів, зокрема сільських туристів. Такий підхід дозволить створити єдиний онлайн-простір для розповсюдження інформації та залучення нових клієнтів.

Одним із важливих аспектів є організація навчання для підприємців-початківців у сфері сільського туризму, що дозволить їм отримати необхідні знання та навички для ефективної діяльності. Крім того, на платформі можна буде організувати громадський та державний моніторинг послуг сільського зеленого туризму, що сприятиме підтримці високих стандартів обслуговування. Це також дозволить підприємствам обмінюватися кращими практиками та досвідом, що підвищить рівень туристичної індустрії в цілому.

Роль уряду у створенні сприятливого середовища для інновацій у сфері сільського зеленого туризму є ключовою. Уряди на місцевому рівні повинні зосередити свої зусилля на розвитку інфраструктури та підключенні до цифрових платформ. Вони мають знижувати вартість послуг, покращувати актуальність та зручність використання технологій для користувачів. Крім того, важливим є створення належних умов для розвитку цифрових навичок у бізнесменів та громадян, а також усунення ризиків, пов'язаних з технологіями, що дозволить зміцнити довіру до цифрових інструментів у галузі сільського зеленого туризму.

Для досягнення успіху в цифровізації сільського туризму уряд має забезпечити не тільки технологічну підтримку, але й створити правову та економічну базу для безпечного і ефективного впровадження новітніх

технологій. Такі кроки забезпечать сталий розвиток і процвітання цього сектору, що є особливо важливим для відновлення економіки в післявоєнний період.

Таблиця 3.6

Можливості розвитку сільського зеленого туризму завдяки створенню цифрової платформи

Наявні проблеми в організації сільського зеленого туризму	Можливості, що відкриє цифровізація
Екологічні ризики	Зниження екологічних ризиків за рахунок використання цифрових датчиків контролю реакції на кліматичні зміни та зміни структури ґрунту, контроль та моніторинг за переміщенням та станом худоби та використання ін. можливостей передових технологій та систем.
Використання застарілих систем у сільськогосподарських процесах	Використання цифрової платформи дозволить повністю контролювати весь цикл технологічного процесу та визначати вчасно неполадки техніки, обробляти великий обсяг даних за короткий термін.
Слабка диверсифікація виробництва	Розширення видів економічної діяльності та збільшення їхнього вкладу в соціально-економічний розвиток сільських територій на основі рівних можливостей для всіх учасників шляхом ефективного використання цифрових технологій.
Нераціональне використання часу та власних ресурсів туристами	Впровадження цифрових карт, навігаторів та аналітичних програм дозволить спростити побудову маршрутів туристам.
Нестача кваліфікованих кадрів в агросадбах	Завдяки збереженню даних у цифровому вигляді та інтегрованим системам, навчання на основі яких дозволить скоротити час на здобуття знань та підвищити якість.
Дефіцит забезпечення внутрішнього ринку агротуристичним продуктом	Цифровий онлайн-портал полегшить забезпечення необхідною інформацією всіх учасників сільського зеленого туризму вчасно, знизить транзакційні витрати, активізує ланцюжок постачання агротуристичного продукту до споживача.

Складено автором

Оперуючи досвідом розвинених країн, таких як США, Швейцарія, Канада та Австралія, можна зробити висновок, що впровадження цифрових технологій в агротуризм не лише трансформує виробничу модель агротуристичних послуг, але й суттєво стимулює створення агротуристичних кластерів та розвиток електронної торгівлі. Такі технологічні перетворення

сприяють прискореному поширенню цифрових досягнень у сільському господарстві, підвищуючи рівень економічного розвитку сільських районів. За даними цих країн, цифровізація дозволила скоротити незаплановані витрати в агротуризмі на 20%, що є значним досягненням для підприємств і сприяє їхньому зростанню.

Основною метою цифрової трансформації агротуристичного господарства є інтеграція об'єктивних даних сільських підприємців та державних баз у єдину платформу цифрового туристичного господарства. Це дозволить здійснювати глобальне планування в галузі, надаючи точні рекомендації учасникам ринку. Завдяки впровадженню сучасних технологій, таких як штучний інтелект, платформа зможе активно сприяти інноваційним процесам і забезпечити ефективне використання інноваційного менеджменту в сільському туризмі.

Цифрова платформа може бути або самостійною, спеціалізованою на сільському туризмі, або інтегрованою з іншими вже існуючими платформами, створеними для просування продукції дрібних сільгоспвиробників. У такий спосіб, платформа не тільки сприятиме підвищенню ефективності діяльності підприємств, що надають туристичні послуги, а й поліпшить якість самих послуг, завдяки розвитку мережевої співпраці між основними стейкхолдерами сільського туризму.

Приклад цифровізації суб'єктів сільського зеленого туризму через спеціальну цифрову платформу можна побачити на рис. 2.9. Технологічні інструменти на такій платформі можуть включати автоматизовані системи бронювання, обміну інформацією між підприємствами, аналітичні інструменти для оцінки ринку та потреб споживачів, а також платформи для збору і аналізу даних для оптимізації туристичних маршрутів та послуг.

Рис. 3.4. Приклад цифровізації суб'єктів сільського зеленого туризму через спеціальну цифрову платформу

Для ефективного управління агротуристичним господарством в умовах цифрової трансформації важливим елементом є створення інтегрованих систем, які поєднують різні аспекти діяльності в одному єдиному просторі. Ключовим є встановлення ефективних інтерфейсів, які забезпечують взаємодію між логістично-транспортними системами і системою обробки даних зворотного зв'язку, таких як «туристичний агент → виробник». Це дозволить враховувати споживчі переваги та оптимізувати процеси доставки продукції, планування маршрутів і послуг, що надаються в рамках агротуризму.

Такі інтеграційні зв'язки між учасниками процесу (туристами, туроператорами, агровиробниками) дозволяють швидше адаптувати бізнеси до вимог ринку, отримувати точні дані про уподобання клієнтів, а також розвивати більш персоналізовані пропозиції для споживачів. Це створює не

лише економічні можливості, а й дозволяє скоротити витрати та покращити ефективність функціонування підприємств в агротуристичному секторі.

У рамках такої трансформації особливе значення мають агротуристичні кластери, які набирають все більшої важливості у розвитку цифрових рішень для цієї галузі. Завдяки інтенсивній взаємодії між підприємствами, державними органами та іншими учасниками ринку, агротуристичні кластери можуть стати важливими центрами інновацій, а також місцем для ефективного використання цифрових технологій для підвищення конкурентоспроможності.

Інтеграція та створення приватно-державної цифрової платформи управління агротуристичними підприємствами є важливим кроком у цьому напрямку. Така платформа дозволить об'єднати різноманітні інструменти для моніторингу, управління ресурсами, планування та прогнозування на основі отриманих даних. Це забезпечить швидке реагування на зміни в попиті та пропозиції, дозволить ефективно управляти ризиками та оптимізувати всі етапи від виробництва до надання послуг.

Схема цього процесу та його основні етапи можуть бути зображені на рис. 2.10, де показана взаємодія між різними елементами системи, від зв'язку з туристичними агентами до безпосереднього оброблення даних, які допомагають у формуванні нових стратегії управління агротуризмом на основі інноваційних рішень.

Розробка платформних рішень для цифрового агротуристичного господарства має на меті створення модульної платформи, яка забезпечить прогнозування попиту та пропозиції за допомогою супутникових, податкових, митних, кліматичних, ґрунтових, статистичних та інших даних, що надаються в стандартизованих онлайн-форматах.

Рис. 3.5. Алгоритм створення приватно-державної цифрової платформи управління агротуристичним підприємством

Визначення мінімальних закупівельних цін на основі макроданих щодо виробництва і споживання, з урахуванням інтеграції об'єктивних даних від виробників агротуристичних продуктів, дозволить приймати обґрунтовані управлінські рішення для регулювання попиту та пропозиції на ринку. Це також сприятиме приватним рішенням господарів агросадиб, допомагаючи їм у виборі спеціалізації господарства, а також у доступі до державної підтримки, банківських та страхових послуг.

Впровадження цифрової платформи для сільського туризму є частиною глобальної тенденції цифрової трансформації економіки, зокрема в туризмі, і відповідає новим моделям виробництва та споживання послуг. Така платформа створює зручні умови для комунікації між постачальниками послуг і споживачами, спрощуючи процеси завдяки єдиному каналу взаємодії та стандартизованим правилам співпраці.

ВИСНОВКИ

Провівши аналіз діяльності сільського зеленого туризму в Харківській області та виділивши його перспективи розвитку у післявоєнний період, ми можемо підвести наступні висновки:

1. Його соціально-економічний зміст полягає в забезпеченні розвитку сільських територій, підтримці місцевих виробників та збільшенні рівня зайнятості на селі. Цей сегмент має потенціал для подальшого розвитку і залучення туристів до сільської місцевості. Сільський туризм є важливим вектором в економіці країни через використання сільського та лісового господарства, рибальства, що вкладають помітну частку у ВВП України. Також такий вид туризму вчить людей подорожувати без шкоди для природи.

2. Суспільні та економічні трансформації мають значний вплив на розвиток сільського зеленого туризму. Він частково залежний від сучасних трендів, які задає молодь. Суспільство здатне внести позитивні зміни до традиційного сільського туризму, змінюють застарілі структури та практики на більш прогресивні та ефективні. Але сільський туристичний продукт розглядається як результат комплексу різних сфер (сільськогосподарського виробництва). Він також передбачає вирішення низки економічних, екологічних та соціальних проблем у приймаючому регіоні.

3. Існують різні методи та підходи до аналізу СЗТ, наприклад, підходи: системний, економіко-статистичний, географічний, культурологічний, соціологічний та екологічний. У дослідженні такого явища використовуються також наступні методи дослідження: анкетування, інтерв'ю, спостереження, фокус-група, статистичний аналіз, SWOT-аналіз, кластерний аналіз. Загалом вони дозволяють отримати більш об'єктивну та повну інформацію про об'єкт дослідження.

4. Харківщина має багату культурну спадщину та природні ресурси, вигідне геополітичне розташування, інфраструктура, що розвивається. Найбільш важливими ресурсами для сільського туризму є природно-

рекреаційні ресурси: регіон має достатню забезпеченість водними ресурсами, налічує ряд об'єктів природно-заповідного фонду, велику біорізноманітність. В достатку також і об'єкти лікувальної, розважальної інфраструктури, закладів розміщення туристів - бази відпочинку, кемпінги, готелі, санаторії. Потенціал Харкова є значним в регіоні наявні як бази відпочинку так і комфортабельні готелі, сільські садиби високого і помірного рівня. Область має значний історико-культурний потенціал, що активно використовується у сільському туризмі.

5. Сільський туризм має економічну, екологічну, виховну, культурну та соціальну функції. Екологічна полягає у збереженні навколишнього середовища та можливості його примноження. Проте на ділі антропогенна діяльність таки вносить свої зміни у природу, витісняючи біоту з цих територій. Серед екологічних проблем Харківщина має проблему вирубки лісів, забруднення води та повітря - викиди брудних вод та газів - неправильна утилізація сміття.

6. Проаналізувавши діяльність підприємств сільського туризму на початку повномасштабного вторгнення, ми виявили, що більшість з них відновили свою діяльність згодом. Як і база відпочинку "Паляниця" і кінний клуб "Віват", що не тільки відновили діяльність, а й відкрили двері біженцям. Також ми провели SWOT-аналіз діяльності сільського туризму в регіоні: до сильних сторін ми внесли багатство регіону на туристичні ресурси, доступність закладів; до слабких сторін - недостатній розвиток транспортної інфраструктури, низький рівень маркетингу та ін.; серед можливостей залучення іноземних туристів до цієї діяльності; серед очевидних загроз - низький рівень безпеки для людей через воєнні дії та знищення природних та культурних пам'яток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про туризм» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text>
2. Про сільський та сільський зелений туризм: Проект Закону України від 23.11.2003 р. No 4299. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4299&skl=5
3. Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 р. № 742-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 29. Ст. 232.
4. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16105#:~:text=Загалом%20за%202022%20рік%20до,тобто%20четверту%20частину%20всіх%20надходжень.>
5. «Артерія життя». Як війна вбиває Сіверський Донець. <https://freeradio.com.ua/arteriia-zhyttia-iaк-viina-vbyvaie-siverskyi-donets/>
6. База відпочинку «Зелена садиба», Коропові Хутори. URL: <https://korobovy-hutora.kh.ua/bazy-otdykha/item/baza-otdykha-zelena-sadyba>
7. База відпочинку «Сосновий бір». URL: https://www.instagram.com/sosnoviybor_hotel/
8. База відпочинку «Тимченки». URL: <https://timch.com.ua>
9. Бутко М. Державна підтримка розвитку сільського зеленого туризму на регіональному рівні. *Економічний вісник університету*. №47, 2020. С. 13-17
10. Всеукраїнська екологічна ліга. URL: <https://www.ecoleague.net/golovna>
11. Гальків Л. І., Килин О. В. Чинники та соціально-економічні ефекти розвитку сільського зеленого туризму в Україні. *Національний університет «Львівська політехніка»*. 2015. С. 22-26

12. Гапоненко Г. І. Використання потенціалу сільських територій Харківської області в контексті розвитку сільського зеленого туризму. Бізнесінформ. 2018. №4. С. 158-163
13. Гапоненко Г. І., Парфіненко А. Ю., Шамара І. М. Сільський зелений туризм: навч. посібник – Суми : Університетська книга, 2019. – 178 с.
14. Головне управління статистики у Харківській області. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua>
15. Дворська І. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління? URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952>
16. Державне агентство автомобільних доріг України. URL: <http://ukravtodor.gov.ua>
17. Державне агентство водних об'єктів України. URL: <https://www.davr.gov.ua>
18. Державний реєстр національного культурного надбання. URL: <https://data.gov.ua/dataset/014aba3a-63ed-4edf-b6b1-b26f1ad29953>
19. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
20. Дубовіч І. А., Сенета З. Я. Сучасні теоретико-методичні та практичні проблеми розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Наук. вісн. 2018. ХДУ. №30. С. 57-60
21. Екологічний паспорт Харківської області / Департамент екології та природних ресурсів Харківської області. URL: <http://ecodepart.kh.gov.ua>
22. Єрофєєва Г. М. Туризм на Харківщині. Природно-рекреаційні ресурси та історико-культурний потенціал регіону. Бібліографічний путівник. Харків: Харківська обласна універсальна наукова бібліотека. 2008. 203 с.
23. Кудла Н. Є. Сільський туризм: основи підприємництва та гостинності: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 152 с.
24. Звіт про стратегічну екологічну оцінку стратегії розвитку Харківської області на 2021-2027 роки і плану заходів на 2021-2023 роки з реалізації

- стратегії розвитку Харківської області на 2021-2027 роки.
URL:<https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1021/102038/files/Звіт%20CEO%20Харківська%20область.pdf>
- 25.Зінько Ю.В., Рутинський М.Й. Сільський туризм: навч. Посібник. К.: Знання, 2006. 271 с.
- 26.Козача гора, Коробові Хутори (Гомільшанські ліси, Коропове). URL:
<https://find-way.com.ua/oblast/kharkivska/zmiiv/kozacha-hora-korobovi-khutora-homilshanski-lisy-koropove>
- 27.Коллективні засоби розміщування в Україні у 2015 році: статистичний бюлетень / Відп. за вип. О.О. Кармазіна. К.: Державна служба статистики України, 2016. 200 с.
- 28.Коллективні засоби розміщування в Україні у 2016 році: статистичний бюлетень / Відп. за вип. О.О. Кармазіна. К.: Державна служба статистики України, 2017. 200 с.
- 29.Коллективні засоби розміщування в Україні у 2017 році: статистичний бюлетень / Відп. за вип. О.О. Кармазіна. К.: Державна служба статистики України, 2018. 142 с.
- 30.Корж Н.В. Онищук Н.В. розвиток сільського зеленого туризму у Вінницькій області. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Випуск 45. 2020. С.193-198
- 31.Коропів Хутір, база відпочинку «Аравана». URL:
<https://aravana.kharkov.ua>
- 32.Котуха О. С., Олашин М. М. Нормативно-правове регулювання сільського зеленого туризму в Україні с. 127-131./ Інновації, тренди та перспективи індустрії гостинності : матеріали І Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (12 грудня 2019 р.). – Львів : ЛТЕУ, 2019. – 192 с.
- 33.Ксьонжик І. В. Діяльність підприємств сільського зеленого туризму: зарубіжний досвід і національні особливості. Modern Economics. 2021. № 27(2021). С. 70-76.

34. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
35. На Харківщині обговорили питання природно-заповідного фонду. URL: <https://x-vymir.com/nauka/na-harkivshhyni-obgovoryly-pytannya-pryrodno-zapovidnogo-fondu-oblasti/>
36. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#n11>
37. Про схвалення Концепції розвитку сільських територій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-п#Text>
38. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249826501>
39. Рихлицька Х.М. Розвиток підприємств сільського зеленого туризму в контексті кластерного підходу: автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Київ, 2018. 21 с.
40. Россоха В., Плотніков М. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації управління: стан, проблеми, перспективи. Економічний дискурс. 2018. Вип. 4. С. 41–53
41. Савенко В.Г. Сільський туризм: досвід, проблеми, перспективи розвитку в Україні/ В.Г. Савенко, Г.М. Демішкевич, І.М. Карпова, Є.П. Шилова. К.,: ТОВ «Столична друкарня», 2018. 72 с
42. Самко О. О. Оцінка туристичного потенціалу регіону та рівня його використання Економічні науки. Серія регіональна економіка» зб.наук.пр. Вип. 7(27). Ч. 4. Луцьк, 2020. С. 129–134.
43. Сердюкова О.М. Сутність сільського зеленого туризму. Економіка та держава. № 3. 2014. С. 87–90.
44. Смирнов І.Г., Любіцева О.О. . Туристичний бізнес під час пандемії Covid-19: світовий та український досвід. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. 2020 № 3(2). С. 196-207.

45. Соколівський музей бойового братерства. URL: <https://www.facebook.com/people/Соколівський-музей-бойового-братерства/100063518104403/>
46. Спілка сільського зеленого туризму. URL: <https://www.greentour.com.ua>
47. Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні URL: <https://www.greentour.com.ua/>
48. Степанов В. Ю. Сільський зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи Актуальні проблеми державного управління. 2018. № 1(53). С. 1-5.
49. Стратегія розвитку Харківської області на 2021-2027 роки. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1026/102538/files/Стратегія.pdf>
50. Теорія політика та практика сільського розвитку/ за ред. НАНУ ім. О. М. Бородіної, д-р екон. наук, чл.-кор. УААН І. В. Прокопи; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. - К. : 2010. - 384с.
51. Турзбір в Україні за перші чотири місяці 2022 року зріс на 65%. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turzbir-v-ukrayini-za-pershi-chotiri-misyaci-2022-roku-zris-na-65>
52. Харківська обласна державна адміністрація. URL: <https://kharkivoda.gov.ua>
53. Чеглей В. М. Світовий досвід розвитку сільського зеленого туризму. Науковий вісник Ужгородського університету. №3 (2011). С. 203-207
54. Чернява Г. Л. Теоретичні підходи до визначення поняття, сутності альтернатив розвитку сільського зеленого туризму. URL: <https://infotour.in.ua/chernyava.htm>
55. Чуднівський А.Д. Управління споживчими уподобаннями у сфері вітчизняного туризму та гостинності та основні напрямки реалізації туристського продукту: навчальний посібник / А.Д. Чуднівський, М.А. Жукова. К.: агентство з туризму, 2014. 304 с

56. Центр міської історії Центрально-Східної Європи. URL: <https://www.lvivcenter.org/>
57. Ярема Л. В., Замора О. І. Розвиток сільського зеленого туризму як важливий чинник соціально-економічного зростання регіону. Ефективна економіка. 2019. №9
58. Ярема Л. В. Перспективи розвитку сільського зеленого туризму. Ефективна економіка. № 5, 2020
59. Babenko, V. O., Petuhova, V. O., Perepelitsia, A. S. Forming of informatization strategic prospects for Ukraine in conditions of world economy globalization. Scientific Bulletin of Polissia. 2017. Vol. 1, No. 2 (10). P. 24-34. [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2017-1-2\(10\)-24-34](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2017-1-2(10)-24-34)
60. European Commission. Marketing Quality Rural Tourism Leader Technical. Dossier, March 1995.
61. Ehrlich K. Rural Tourism in Europe. *State of Art*. URL: http://www.europeanrtcongress.org/media/mediapraesentationenpdfs/Ehrlich_RT- in-Europe-state-of-the-art_Landtou.pdf.
62. Instagram сторінка кінного клубу «Віват». URL: https://www.instagram.com/kk_vivat/?hl=ru
63. Instagram сторінка бази відпочинку «Паляниця». URL: <https://www.instagram.com/baza.palyanytsia/>
64. Kaluina M. Travel and Tourism in Eastern Europe. Euromonitor International, 2013. 24 p.
65. McKinsey Digital. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/how-we-help-clients>
66. Mehdi Azam, Tapan Sarker. Green tourism and sustainable development: towards greening the economy. URL: https://www.researchgate.net/publication/228840880_Governance_of_Green_Tourism_and_Sustainable_Development_Towards_Greening_the_Economy
67. Park Rost Club. URL: <http://hotel-parkrost.com>

- 68.Sidali L.S. Sidali, A. Spiller, B. Schulze. - Heidelberg, Dordrecht, London, New York: Springer Science, 2011. 197 p
- 69.Roxana-Elena Popsa. The impact of rural tourism on the socio-economic development of local communities. Revista Economica. 2020. № 4. C. 70-81
- 70.World Economic Information technology Report. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>
- 71.World Tourism Organization (2019), International Tourism Highlights, 2019 Edition, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284421152>
- 72.World Travel & Tourism Council. Economic Impact 2022. Global Trends – August 2022.

Державній екзаменаційній комісії із захисту магістерських робіт студентів спеціальності 242 «Туризм і рекреація»

РЕЦЕНЗІЯ

на дипломну роботу магістра 2 курсу групи УТМз-61 ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна спеціальності 242 «Туризм і рекреація» Моргуненко Олени Вячеславівни «Стратегічні пріоритети розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області в повоєнний час»

Дипломна робота Моргуненко Олени Вячеславівни є ґрунтовним дослідженням, яке акцентує увагу на перспективності сільського туризму для регіону. У своїй роботі автор розкриває значний обсяг інформації, аналізуючи основні аспекти розвитку цієї галузі, і демонструє своє глибоке розуміння досліджуваної теми.

Суттєвою перевагою роботи є застосування конкретного прикладу Чугуївського району для демонстрації можливостей сільського зеленого туризму. У дослідженні здійснено ретельний аналіз туристичних ресурсів району, серед яких виділено природні ландшафти, історико-культурні пам'ятки та інші об'єкти культурної спадщини. Використання цього прикладу робить дослідження більш практично орієнтованим, дозволяючи читачам побачити реальні перспективи розвитку сільського туризму в регіоні, а також оцінити його вплив на місцеву економіку та соціальний розвиток.

Крім того, автор пропонує низку цінних рекомендацій, спрямованих на подальший розвиток сільського зеленого туризму в Харківській області. Ці рекомендації ґрунтуються на аналізі сучасних тенденцій у сфері туризму, необхідності залучення зацікавлених сторін і дотримання принципів сталого розвитку. Запропоновані підходи демонструють розуміння важливості гармонійного розвитку туризму, що сприятиме збереженню природного та

культурного середовища, а також позитивно впливатиме на місцеву спільноту.

Проте, у роботі є кілька аспектів, які можна вдосконалити. На мою думку, варто було б детальніше дослідити фінансові та правові аспекти розвитку сільського зеленого туризму. Це дало б змогу визначити потенційні перешкоди на шляху до реалізації запропонованих ідей та розробити шляхи їх подолання.

Загалом автор досягла поставленої мети дипломної роботи. Було запропоновано ефективну модель співпраці різних суб'єктів туристичного ринку в межах управління агротуристичною діяльністю. Також робота містить ідеї щодо просування агросадиб і розвитку сільського зеленого туризму в цілому. Дослідження підтвердило, що розвиток сільського зеленого туризму може стати важливим інструментом для регіонального розвитку, підвищення туристичної привабливості території для місцевих жителів і гостей, а також стимулювати економічне зростання.

Запропонована робота є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке цілком відповідає встановленим вимогам до робіт відповідного кваліфікаційного рівня. За умови успішного захисту в ДЕК, робота заслуговує на оцінку «відмінно».

Рецензент:

канд. екон. наук, доцент
завідувач кафедри готельно-
ресторанного бізнесу та
харчових технологій
Харківського національного
університету імені
В.Н. Каразіна

Наталя ДАНЬКО

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

на кваліфікаційну роботу магістра Моргуненко Олени В'ячеславівни
«Стратегічні пріоритети розвитку сільського зеленого туризму в Харківській
області в повоєнний час» зі спеціальності 242 – «Туризм і рекреація»

Студентка розпочала оформлення дипломної роботи в межах бакалаврського дослідження на початку 2022/2023 навчального року під моїм керівництвом. Зміст роботи є актуальним, в наш час більшість українських регіонів, спираючись на унікальну природу, багату культурно-матеріальну спадщину та традиції сільського населення успішно реалізують проекти в галузі сільського зеленого туризму. Позитивним у роботі є те, що автор дуже докладно дослідила сучасні тенденції розвитку агротуристичного бізнесу на Харківщині та запропонувала стратегічні напрями розвитку сільського зеленого туризму на прикладі Чугуївського району. Так, оперуючи інформацією щодо досвіду таких країн, як США, Швейцарія, Канада та Австралія, автор відзначила, що інформатизація виробництва та послуг в агротуристичному секторі при впровадженні цифрових технологій трансформує всю модель виробництва агротуристичної продукції, стимулюватиме створення агротуристичних кластерів та розвиток електронної торгівлі, прискорить поширення цифрових досягнень у сільське господарство, а також підтримуватиме на високому рівні економічний розвиток сільських районів.

Як основний результат дипломної роботи Оленою В'ячеславівною розроблено Програму підтримки сільського зеленого туризму на Харківщині, яка спрямована на розвиток туристичного потенціалу регіону через підтримку малих господарств, фермерських об'єктів та культурних ініціатив

у сільській місцевості. Вона акцентує увагу на цифровізації послуг, що відповідає глобальним трендам та потребам сучасних туристів.

Робота носить структурно завершений характер. У процесі її написання студентка проявила працьовитість, високу організованість і вміння професійно і чітко викладати думки. Тема та основні питання розкриті відповідно до поставлених завдань. Загальна оцінка дипломної роботи Моргуненко Олени В'ячеславівни позитивна, відповідає вимогам, що висуваються вищою школою до випускних робіт на освітньо-кваліфікаційному рівні магістра за спеціальністю 242 «Туризм і рекреація» і може бути допущена до захисту на засіданні Державної екзаменаційної комісії.

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Ганна ГАПОНЕНКО